

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

Tweemaandelijks Kultureel Tijdschrift van de Heemkundige en
Historische Kring Gent V.Z.W.

Redactie-adres : Sint-Lievensdoorgang 1, 9000 Gent

7de Jaargang, nr. 6

15 november 1978

Voorzitter : G. Hebbelynck

Ondervoorzitter : H. Collumbien

Secretaris : R. Van Geluwe

Penningmeester : A. Verbeke

Ruildienst : Van Geluwe-Eggermont A., Maïsstraat 235, Gent.

Secretariaat : Maïsstraat 235, Gent. - Tel. 26 23 28

Postrekening : 000-105.04.73-60 - Heemkundige en Historische
kring Gent, Koggestraat 14, Gent

Lidgeld : 200 fr. per jaar.

INHOUD

Te Gent tijdens de eerste wereldoorlog	257
Iets over de uitgifte van oorlogsgeld	311
Wie puzzelt er mee ?	315
Inhoudstafel 1978	318

Bibliotheek en wekelijkse bijeenkomsten : in het Documentatiecen-
trum voor Streekgeschiedenis, Convent Engelbertus-Groot Begijnhof,
huis nr. 46, Sint-Amandsberg (Gent) : elke zondag van 10 tot 12 uur
(uitgenomen op feestdagen). Gesloten in juli en augustus.

Verantwoordelijke uitgever : G. Hebbelynck, Voorhoutkaai 40, Gent
Elke auteur is alleen verantwoordelijk voor zijn bijdrage

Uitgegeven met de steun van het Stadsbestuur van Gent en van het
Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen

WAARDE LEDEN,

Het maartnummer van de huidige jaargang in verband met de Wereldtentoonstelling te Gent in 1913 oogstte een reuze-succes bij onze leden. Onze beste dank dan ook aan onze trouwe medewerker Maurice Van Wesemael. De lezers zullen vastgesteld hebben, dat het novembern timer van G.T. bijna een jaarboek is geworden.

Met dit nummer eindigt de zevende jaargang van G.T., jaargang, die 318 bladzijden telde. In de loop van 1978 werden meer dan honderd nieuwe leden aangeworven, meestal dank zij leden van G.T. Ook aan hen onze oprechte dank.

Door de twee nummers van G.T. volledig gewijd aan een onderwerp, was het de redactie onmogelijk in 1978 al de beloofde artikels te publiceren. In de achtste jaargang komt de geschiedenis van de jaren 1862 tot en met 1867 met de katoencrisis in de katoennijverheid als gevolg van de Secessieoorlog, de inhuldiging van het standbeeld van Jacob van Artevelde en een reeks andere gebeurtenissen plus een reeks artikels over diverse onderwerpen. Ook het antwoord op de vraag van blz. 158 van het julinummer komt in de volgende jaargang.

Voor 1979 blijft het lidgeld onveranderd : TWEEHONDERD FRANK of 33 fr. per nummer, minder dan een koffie of een pakje sigaretten. Van die 33 fr. gaat meer dan drie frank naar de postzegel en het omslag.

Met dit nummer ontvangt U een formulier, dat kan gebruikt worden voor een overschrijving of storting. We durven er bij de leden op aandringen nog deze maand de bijdrage van TWEEHONDERD FRANK te storten. Alzo helpt U de H. en H. Kring Gent. Hiervoor onze dank bij voorbaat.

Om te eindigen wensen we al onze lezeressen en lezers een vrolijk Kerstfeest en een voorspoedig 1979.

1. Betaal uw bijdrage nog in november. Uitgesteld is vlug vergeten.
2. Vul duidelijk *Naam en Adres* in en dit op de beide delen van het formulier. Vermeld ook uw lidnummer (zie omslag).
3. De lidkaarten worden verzonden met het januarinummer.
4. Indien voor een derde betaald wordt, vermeld dit duidelijk in de mededeling onderaan.
5. Het formulier kan gebruikt worden in het postkantoor, voor het postcheckambt, in banken en financiële instellingen.

OP WOENSDAG 22 NOVEMBER OM 20 UUR VOORDRACHT
MET KLEURENDIA-PROJECTIE DOOR DE HEER L. HOSTE
OVER "UITHANGBORDEN TE GENT" IN DE CONFERENTIE-
ZAAL VAN HET KULTUREEL CENTRUM - BANK VAN
BRUSSEL-LAMBERT, GRAAF VAN VLAANDERENPLEIN 3,
GENT.

Necrologie

Op 20 september 1978 overleed de Heer Pierre Uyttendaele. Hij was stichtend lid van de Heemkundige en Historische Kring Gent. De Raad van Beheer van de H. en H. Kring Gent biedt de familie zijn oprechte deelneming aan.

Allen de heeren Doerzitten & leden
der Maatschappij van Vlaemsche Letteroefening:

Dr Quael is gamsch het Volk.
TE GENT.

*Ik ben een geen jansche verplimenten
Men kent ze niet in onze taal.
De: hienoo jaer verwech, dien ik taalproden
In zaver als de wonder taal.*

P. Van Nieuwe,
Bewerder der Maatschappij.

Lith. F. & E. Gysels, Gand.

TE GENT TIJDENS DE EERSTE WERELDOORLOG

NOOT : Zestig jaar geleden eindigde de eerste wereldoorlog. De redactie van G.T. meende dit feit niet ongemerkt te mogen laten voorbijgaan. In dit artikel gaat de aandacht in de eerste plaats naar het leven van de gewone man te Gent; het politiek gebeuren wordt in dit artikel niet behandeld.

Op 4 augustus 1914 viel het Duits leger België binnen. De stad Luik werd ingenomen op 7 augustus, terwijl de forten rond Luik nog een week zullen standhouden. Op 20 augustus trokken de Duitse troepen de hoofdstad binnen. Antwerpen viel op 9 oktober. Op 8 september meldden de kranten reeds een veldslag te Melle-Kwatrecht. Heel wat Gentenaars gaan ter plaatse kijken, nadat de Duitsers zich wat hebben teruggetrokken. Op 11 oktober waren er nieuwe gevechten te Melle. Het oorlogsgedenkteken te Melle ingehuldigd in 1934 herinnert aan de strijd van Franse mariniers (les pompons rouges). Op maandag 12 oktober wordt Gent door de Duitse troepen bezet.

In de ontelbare textiel fabrieken te Gent werkten in 1914 ongeveer 20 000 werklieden. Als gevolg van de oorlog komt er een grote werkloosheid onder de textielarbeiders. Daar geen grondstoffen kunnen ingevoerd worden, vallen bijna al de fabrieken stil en verliezen talrijke gezinnen hun inkomen.

Tijdens de oorlog zal bezet België bestuurd worden door een Duits gouverneur; de provincies West- en Oost-Vlaanderen alsmede een deel van Henegouwen lagen in het etappengebied met één ander bestuur, voor wie enkel het militair belang gold. Onmiddellijk werd het stadsbestuur geconfronteerd met de zwaarste problemen. In zijn werk "Oevres de philanthropie et de dévouement créées pendant la première année de la guerre" vernoemt burgemeester Braun niet minder dan 28 werken, die werden opgericht. We kunnen deze werken niet allemaal vermelden. Over de voornaamste werken toch wat gegevens.

De Werkloosheid

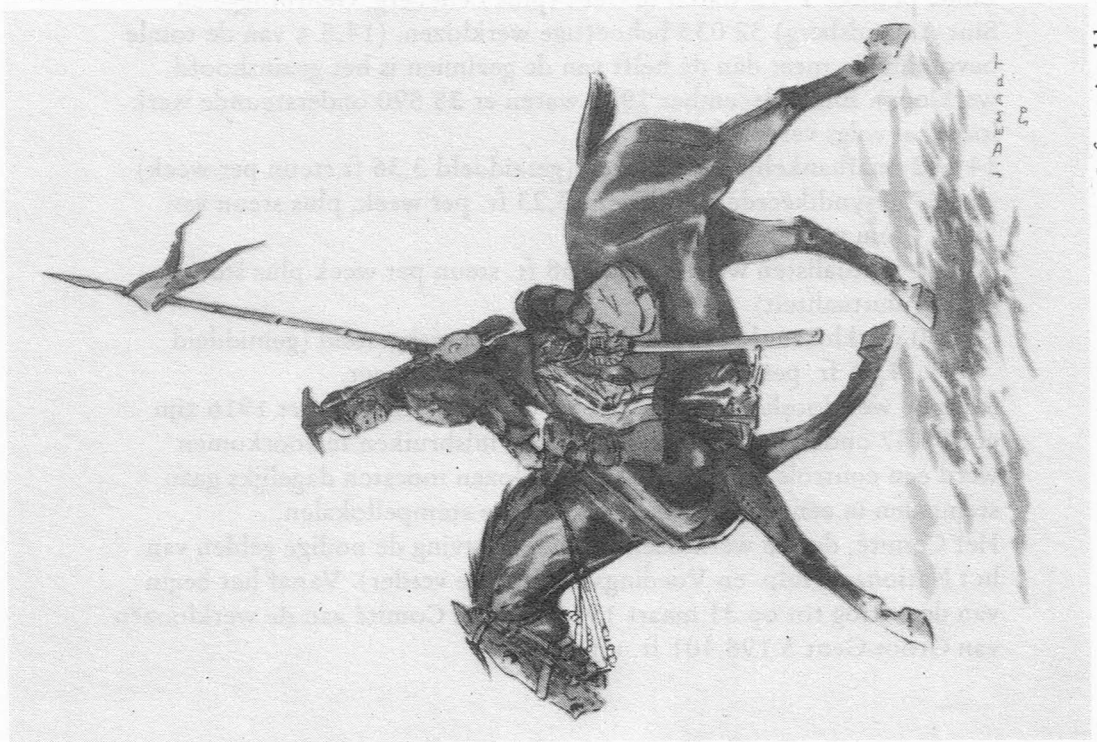
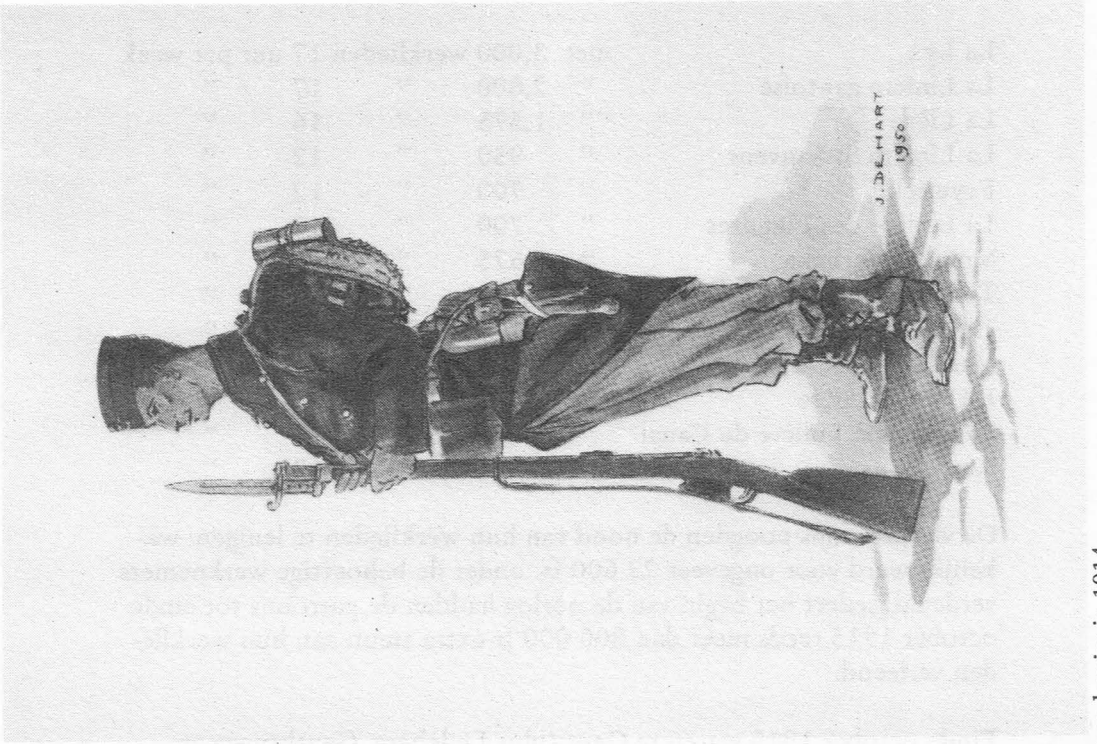
We hebben reeds gezien, dat als gevolg van de oorlog de meeste textiel fabrieken stil vielen door gebrek aan grondstoffen. Het onmiddellijk gevolg was, dat duizenden families geen inkomen hadden. Reeds op 6 augustus 1914 meldt een krant, dat te Gent op 10.000 werklieden in de katoenindustrie 3000 zonder werk zijn : Baertsoen-Buyse ligt stil (650 werknemers), in New-Orléans (500 werklieden) en in La Louisiana (850 werklieden) worden slechts halve dagen ge-

werkt. Reeds in juli 1914 was de werkloosheid te Gent tamelijk groot : 2556 arbeiders, die vrijwillig bij het werklozenfonds waren aangesloten en regelmatig hun bijdrage hadden betaald, waren werkloos. Ze ontvingen een vergoeding van 1,11 fr. per dag, vergoeding die bij het uitbreken van de oorlog gebracht werd op vijftig centimes per dag. Toch was de reserve van het werklozenfonds vlug uitgeput. Aanvankelijk schonk het stadsbestuur een steun van 10 000 fr. per week aan het werklozenfonds. Op 15 mei 1915 zal een Nationaal Werklozenfonds worden opgericht, waarvan de werking het ganse land zal bestrijken. Tijdens de tussenperiode schonk de stad Gent zes fr. per week per aangesloten lid aan het werklozenfonds. Werklieden, die meer dan 30 uur per week werkten, ontvingen geen steun; de anderen ontvingen een vergoeding in verhouding met het aantal wekelijkse werkuren (1 fr. : van 26 tot 30 u., 2 fr. van 21 tot 25 u., 3 fr. van 11 tot 20 u., 4 fr. minder dan 11 uur). De nieuwe uitgaven vergden nieuwe inkomsten : op 9 november 1914 werden nieuwe belastingen goedgekeurd : vijf centimes per kg. mout voor de brouwerijen, twee centimes per liter of fles ingevoerd bier in de stad, een verhoging van de belasting op de honden en een taks op de ongehuwde mannen. Begin 1915 zal de belasting op kolen, bier en zout worden ingetrokken. De reden was, dat de prijzen van deze drie producten sterk waren gestegen.

Op 15 augustus 1914 meldt Le Bien Public, dat in de vlasindustrie, met ongeveer 11 000 werknemers het aantal werkuren van elf op acht uur per dag werd verminderd. Half september zijn van de 22 259 werklieden aangesloten bij het werklozenfonds een derde werkloos, een derde werkt gedeeltelijk en een derde werkt nog normaal. Begin november is de helft van de katoenarbeiders zonder werk; de metaalnijverheid, die 4000 werknemers telt, ligt volledig stil (bedrijven Carels en Phoenix). De meeste metselaars en timmerlieden zijn zonder werk.

In het Jaarverslag voor 1915 lezen we : "Gedurende het jaar 1915 breidde de werkloosheid in de nijverheid zich nog uit; de lonen verminderden en de economische toestand werd nog slechter. Een groot deel van de bevolking moest geholpen worden".

Terwijl in vredestijd de 11 450 werknemers in de vlasindustrie 60 uur per week werkten, wordt einde oktober 1915 gemiddeld nog slechts 16 uur per week gewerkt.

.Infanteriesoldaat en lansier in 1914

La Lys	met	3,000	werklieden	17	uur per week
La Linière gantoise	”	2,800	”	17	”
La Liève	”	1,575	”	16	”
La Linière St-Sauveur	”	950	”	12	”
Feyerick	”	700	”	12	”
La Linière des Flandres	”	700	”	16	”
Morel & Verbeke	”	675	”	17	”
Tollenaere	”	100	”	16	”
J. Grenier	”	100	”	16	”
Manila	”	100	”	24	”
L'Union Linière	”	400	”	12	”
La nouvelle Linière du Canal	”	275	”	24	”
Rey	”	75	”	12	”

De vlaspatroons poogden de nood van hun werklieden te lenigen; wekelijks werd voor ongeveer 22 600 fr. onder de behoeftige werknemers verdeeld; sedert het begin van de oorlog hadden de patroons tot einde oktober 1915 reeds meer dan 800 000 fr extra steun aan hun werklieden verleend.

Einde oktober 1915 waren te Gent (plus Ledeberg, Gentbrugge en Sint-Amandsberg) 32 033 behoeftige werklozen. (14,5 % van de totale bevolking, in meer dan de helft van de gezinnen is het gezinshoofd werkloos). Einde december 1915 waren er 35 590 ondersteunde werklozen, al volgt verdeeld :

- 14 642 onafhankelijke werklozen (gemiddeld 3,36 fr. steun per week)
- 5 457 gesyndikeerde werklozen (3,23 fr. per week, plus steun van hun vakvereniging)
- 3 861 mutualisten werklozen (3,38 fr. steun per week plus steun mutualiteit)
- 8 630 werklozen door het stadsbestuur tewerkgesteld (gemiddeld 4,24 fr. per week). Hierover verder wat meer.

Maar de werkloosheid zal nog groter worden. Einde maart 1916 zijn er 38 447 ondersteunde werklozen. Om misbruiken te voorkomen werd een controle ingevoerd : de werklozen moesten dagelijks gaan stempelen in een van de twaalf opgerichte stempellokalen.

Het Comité, dat de werklozen steunde, ontving de nodige gelden van het Nationaal Hulp- en Voedingscomité (zie verder). Vanaf het begin van de oorlog tot op 31 maart 1916 had het Comité aan de werklozen van Groot-Gent 5.198.401 fr. uitgedeeld.

Stad Gent

Ville de Gand

Bewerking van het Brood

De Burgemeester,

Herzien zijn besluit van 8 November laatst, betreffende den maximumprijs van het brood;

BESLUIT :

Te rekenen van Woensdag **18** November zal het verboden zijn aan de Bakkers en broodverkoopers gevestigd te Gent en omgeving (Gentbrugge, Ledeborg en St-Amandsberg) van eenig ander brood te leveren dan dit gebakken met bloem aan **87 12 per honderd** (niet gebulde bloem).

De prijs blijft vastgesteld op **0,30 fr.** per brood wegende gebakken een kilogram, met eene industriële afwijking van 50 grammes per brood.

Wie dit verbod overtreedt, zal mogen beroofd worden van de aflevering van bloem; dit ongeminderd de toepassing der politiestrafpen voorzien bij hooger bedoeld besluit van 8 November ll.

Gedaan ten Stadhulze, den 16 November 1914.

E. BRAUN.

Fabrication du Pain

Le Bourgmestre

Revu son arrêté du 8 novembre dernier, concernant le prix maximum du pain ;

ARRETE :

A partir de mercredi **18** novembre il sera défendu aux Boulangers et débitants de pain établis à Gand et dans l'agglomération (Gentbrugge, Ledeborg et Mont-St-Amand) de débiter d'autre pain que celui fabriqué avec de la farine à **87 12 pour %** (farine non blutée).

Le prix de ce pain reste fixé à **0.30 fr.** par kilogr. après cuisson, avec une tolérance industrielle de 50 grammes par pain.

Ceux qui contreviendront à la présente disposition pourront être exclus de la délivrance de farine, ce sans préjudice des peines de simple police comminées par notre ordonnance susvisée en date du 8 novembre dernier.

Fait à l'Hotel de Ville, le 16 Novembre 1914.

E. BRAUN.

Reeds in 1914 besloot de gemeenteraad enkele grote openbare werken te laten uitvoeren om een aantal werklozen te kunnen te werk stellen. Het voornaamste werk was het graven van het middendok in de haven. Het Groot Dok was gegraven in 1890 en volgende jaren; het Noorddok tussen 1908 en 1913. Voor het graven van het middendok (groot 500 m. lang en 290 m. breed) werden ongeveer 7300 werklieden aangeworven. Ze werkten in drie ploegen; elke arbeider ontving 12 fr. per week voor 24 uur werk. Men kon enkel graven tot ongeveer de hoogte van de waterspiegel, dit door gebrek aan de nodige baggermolens. Er werd gewerkt met een schop en een kruiwagen, waardoor het rendement buitengewoon gering was. Einde 1915 bedroegen de uitgaven voor de tewerkstelling van werklozen 4 590 000 fr.

Bij het graven van de dokken deed men heel wat archeologische vondsten; spijtig werden deze vondsten niet wetenschappelijk verwerkt. (zie Le Bien Public van 16.1, 23.1, 30.1, 6.2 en 14.3.1916)

Andere werken uitgevoerd door werklozen waren :

- a) het met as beleggen van de niet-geplaveide pleinen en het kuisen van de riolen
- b) wegeniswerken
- c) werken tot aanleg van de Stroplaan en de beplantingen van de wijk van de oude Wereldtentoonstelling.
- d) schilderwerken in de gemeentescholen (vanaf 1 maart 1915)

De Voeding van de Bevolking

Het probleem voor de burgerbevolking - en dit in de eerste plaats in de grote steden - en voor de overheid was de voeding. Dit probleem was nog scherper in het etappengebied, waartoe de provincies Oost- en West-Vlaanderen behoorden. Gent ligt trouwens slechts 60 km. van Diksmuide. Reeds in normale tijden vertegenwoordigde de inlandse opbrengst van het graan slechts 60 tot 70 % van het eigen verbruik. Door vernielingen en opeisingen verminderde de opbrengst natuurlijk. Talrijke werken werden opgericht om de noden van de bevolking te leningen in de mate van het mogelijke. Een eerste werk, dat onmiddellijk was opgericht, was het *Voedingswerk*, dat brood en soep uitdeelde aan de behoeftige gezinnen. Naast de gezinnen, die door de werkloosheid waren getroffen, waren er natuurlijk ook de gezinnen, waarvan het gezinshoofd of de broodwinner opgeroepen was door het leger. Begin augustus 1914 waren de klassen 1899 tot en met 1914 gemobiliseerd. De echtgenote van de militanen ontvingen een vergoeding van 75 centimes per dag plus 25 centimes per kind met als maximum 1,85 fr. per dag. Naast de wederopgeroepen waren er ook talrijke vrijwilli-

PRIJS VAN HET BROOD

De Burgemeester,

Aangezien de buitengewone omstandigheden eischen dat een maximumprijs voor den verkoop van brood te Gent en voorsteden (Gentbrugge, Ledeberg en Sint-Amandsberg) officieel worde vastgesteld :

BESLUIT :

Artikel 1. - Te rekenen van 9 November 1914, wordt er verbod gedaan aan de bakkers en broodverkoopers, gevestigd te Gent of in de voorsteden, van hunne waar te verkoopen aan hogere prijzen dan die hierna vermeld :

Brood, helft niet gebuilde bloem en helft bloem 00, wegende gebakken één kilogram, fr. 0,30.

Brood, uitsluitend gemaakt met bloem 00, wegende één kilogram, fr. 0,32.

Het brood dat, gebakken, min dan één kilogram weegt, zal moeten verkocht worden volgens bovenstaand tarief, in verhouding met zijn gewicht.

Artikel 2. - De overtreders van deze voorschriften zullen gestraft worden met de politie-straffen.

Gedaan ten Stadhuize van Gent, den 8 November 1914.

De Burgemeester,
E. BRAUN.

BEKENDMAKING

Uitvoer

Het is verboden uit het gebied der Etappe de volgende voorwerpen uit te voeren :

Spaden, schoppen, aksen, bijlen, pikken, kruispikken, breekijzers, handzagen, boomzagen, beitels, handhamers, smidshamers, mijnwerkershamers, schaven, stallantarnen, kazernenlampen, fakkels, pompen met darmen en zuigpijpen, buizen met toebehoorten, teerpapier, nagels van allen aard, voorhangsloten, ijzeren kachels, pikkeldraad en gewone ijzerdraad, bandijzers en Carbid.

Ieder poging om dit verbod van uitvoer te ontduiken, heeft het in beslag nemen der waren zonder vergoeding alsook straffen voor de schuldigen, voor gevolg.

Gent 16 Februari 1915

De Kommandant.

gers; rond 10 augustus 1914 hadden zich in Oost-Vlaanderen 5 130 vrijwilligers aangeboden. Het Voedingswerk werd gespijsd door giften en door toelagen van het stadsbestuur.

Een tweede werk was het *Werk der Goedkope Eetmalen*, waaronder verschillende organisaties ressorteerden. In de eerste plaats moet hier het *Croix-Verte* - het *Groen Kruis* - vermeld worden. Het was een privé-werk, oorspronkelijk opgericht om de duizenden vluchtelingen van Mechelen en Dendermonde, die te Gent verbleven, te helpen. Waarvan de naam? Het Rode Kruis met zijn gekende vlag stond enkel ten dienste van militairen. Het Groen Kruis had als vlag een wit veld met een groen kruis. Voorzitster van dit werk was mevr. L. Feyerick-de Kerchove, ondervoorzitter M. E. Steyaert, voorzitter Rechtbank van Eerste aanleg, mevr. De Keyser-Buysse was schatbewaarster. De volkskeuken van het Groen Kruis werd geopend op 30 november 1914 in de foyer van de Nederlandse schouwburg. De prijs van een eetmaal bedroeg 35 centimes; er werden echter ook een groot aantal kosteloze eetmalen uitgedeeld. In maart 1915 bedroeg het aantal eetmalen per dag 800; dit aantal zal snel stijgen om in juni 1916 reeds 1900 eetmalen per dag te bereiken. In maart 1917 werden 3 900 eetmalen per dag uitgedeeld. Begin maart 1915 werd te Ledeberg een tweede refter geopend (in maart 1917 : 2450 eetmalen per dag). In juni 1916 werd een derde refter geopend in de fabriek Florida van graaf de Hemptinne. (einde juni 1916 : 2500 eetmalen per dag, februari 1917 : 4000 eetmalen per dag). In de drie refters samen werden tot maart 1917 2 476 158 eetmalen uitgedeeld, waarvan 215 750 kosteloze eetmalen. In maart 1917 stond het Groen Kruis voor onoplosbare problemen, dit door het gebrek aan voedingsproducten. Vanaf 25 maart 1917 werd nu samengewerkt met het Nationaal Voedingscomité. Tussen 25 maart 1917 en 22 februari 1919 - datum, waarop de activiteiten van het Groen Kruis eindigden, werden nog eens 24 379 350 eetmalen plus 1 164 773 bijzondere eetmalen (voor kinderen en zwangere vrouwen) uitgedeeld; in totaal dus 25 544 303 eetmalen of gemiddeld 37 565 eetmalen per dag voor een bevolking van ongeveer 210 000 inwoners (Gent plus Ledeberg, Gentbrugge en Sint-Amandsberg), wat betekent dat ongeveer 17,5 % van de bevolking eten ontving van het Groen Kruis. Het Groen Kruis had nog enkele onderafdelingen, zoals het werk Hulp aan de geteisterden (slachtoffers van bombardementen) en na de wapenstilstand een militaire kantine. Het Groen Kruis was een reusachtige organisatie, die gelukkig kon rekenen op meer dan 650 vrijwillige medewerkers.

Naast het Groen Kruis werkten nog enkele andere organisaties, waaronder Le drapeau bleu (volkskeukens) en Het Geel Kruis, gevestigd in de Peperstraat : hier werden in mei 1915 15 175 eetmalen per dag aan 25 centimes uitgedeeld.

Het Nationaal Hulp- en Voedingscomité

Reeds einde 1914 werd de Belgische bevolking met hongersnood bedreigd, schrijft prof. Th. Luykx. In oktober 1914 werd het *Nationaal Hulp- en Voedingscomité* opgericht door Ernest Solvay en Emile Franqui. Dit comité zorgde voor de invoer van levensmiddelen, die uitsluitend voor de burgerbevolking waren bestemd. De eetwaren kwamen van de Verenigde Staten, waar een *Commission for Relief in Belgium* onder het voorzitterschap van Herbert Hoover werd opgericht. De schepen kwamen over Nederland naar België. Per provincie was er een plaatselijk comité : in Oost-Vlaanderen was H. De Baets, advocaat, voorzitter, in 1915 opgevolgd door J. de Hemptinne, nijveraars, Constant Heynderyckx, advocaat en schepen, was ondervoorzitter, advocaat A. Ligy was secretaris en Jacques Feyerick penningmeester. Het doel van het Hulp- en Voedingscomité was de bevolking eten te bezorgen en dit aan een voordelige prijs. Deze voedingsproducten waren gerantsoeneerd en werden verkocht in de zogenaamde Amerikaanse huizen. "Sans le secours de l'Amérique notre pauvre pays était exposé à souffrir des plus cruelles privations" schreef burgemeester E. Braun. Het eerste Amerikaans huis werd geopend in de Veldstraat 58. Einde juni 1915 waren er al tien Amerikaanse huizen, einde oktober waren er 25 en in oktober 1916 waren er dertig verkooppunten in Groot-Gent. In elke winkel waren twee geranten aangesteld. Het aantal ingeschreven gezinnen bedroeg meer dan 60 000, die over de dertig winkels waren verdeeld. De voornaamste ingevoerde producten waren : rijst, spek, smout, bonen, erwten, maïsmeel, conserven. De producten werden per rantsoen verkocht. Door de Amerikaanse huizen bekwam de bevolking een zekere hoeveelheid voedsel, hoe gering dit ook was en werden de prijzen van de vrije verkoop enigzins gedrukt. Hier moeten we nog vermelden, dat de stad Gent een stedelijke winkel in de Sint-Agnetestraat opende in 1916 waar ook een aantal levensmiddelen gerantsoeneerd werden verkocht.

Ter illustratie enkele berichten over de verkoop van gerantsoeneerde producten.

30.8.1917 : St.-Agnetestraat.

kristalsuiker : 500 gr. per persoon en per maand

chicoree : 250 gr. per persoon en per maand

BERICHT

De Commandant der Etappe,
In uitvoering van zijn besluit in datum van 17 Mei 1915.

BEVEELT

aan al de mannen geboren tusschen 17 Mei 1880 en 17 Mei 1898, daarin begrepen die welke tot de Burgerwacht behooren, zich op het politiebureel hunner wijk aan te bieden, van 9 tot 5 ure (Belfortuur) drager van hun portret en dit in de volgende orde,

Vrijdag 4 Juni, diegene wier naam begint met een der letters A, B, C, D.

Zaterdag 5 Juni, diegene wier naam begint met een der letters E, F, G, H, I, J.

Zondag 6 Juni, diegene wier naam begint met een der letters K, L, M, N, O, P, Q.

Maandag 7 Juni, diegene wier naam begint met een der letters R, S, T, U.

Dinsdag 8 Juni, diegene wier naam begint met een der letters V, W, X, Y, Z.

Zij, die, in 't vervolg den ouderdom van 17 jaren bereiken en zij van 17 tot 35 jaar welke zich te Gent komen vestigen, moeten zich, denzelfden dag, op het Policiebureel hunner wijk aanbieden ten einde er hunne verklaring te doen en hunne eenzelveigheidskaart te ontvangen.

Gedaan te Gent, den 29 Mei 1915.

De Commandant,
von WICK.

VERORDENING

De verkoop en het dragen van teekens in de fransche, russische, engelsche en japansche kleuren, inzonderheid ook in vereeniging met de belgische kleuren, wordt voor het gebied der Etappen-Kommandantur Gent hierbij verboden.

Ieder drager en iedere dragerin, alsook ieder verkooper dezer teekens zal onder verbodverklaring der teekens, met boete tot 300 Mark resp. gevangenis tot 6 weken gestraft worden.

Gent, den 25 April 1915.

De Etappen-Kommandant

---

waspoeder : 125 gr. per persoon en per maand.

1.8.1917 : Amerikaans huis : (voor veertien dagen)

smout 100 gr. per persoon

bonen 200 gr per persoon

harde wittezeep : 100 gr. per persoon

zout : 250 gr. per persoon

24 maart 1918 : St. Agnetestraat : rantsoen voor twee weken.

Smout : 250 gr., spek : 125 gr., haring : een per persoon, marmela-

de : 250 gr., rijst : 250 gr., koffie : 50 gr., malt : 50 gr., zout : 250

gr., leverworst : 200 gr. Inpakpapier mede brengen.

De rantsoenen werden bepaald naar de beschikbare hoeveelheden; het gebeurde ook, dat in sommige wijken de verkoop van een product doorging, terwijl andere wijken nog een tijd moesten wachten, dit omdat de beschikbare hoeveelheid onvoldoende was voor de bevoorrading van de ganse bevolking.

De geweldige schaarste aan voedingsmiddelen gaf natuurlijk aanleiding tot woekerprijzen. Vooruit schrijft op 20.7.1917 : "De officiële prijs van de aardappelen is 20 fr. per 100 kg. bij de landbouwer, terwijl er aardappelen worden verkocht tegen 1,25 fr., 1,50 fr. tot zelfs twee frank per kg.; rosbeef wordt verkocht tegen 17 fr. per kg., boter tegen 14 tot 15 fr per kg., de eieren zijn verkrijgbaar aan 60 tot 65 centimes per stuk".

Naarmate de oorlog duurt, wordt de toestand erger en erger. Vooruit publiceert op 18.2.1917 een brief van een lezer : "Onze bestendige armoede is nu ondragelijke ellende en honger geworden; melk en aardappelen zijn weelde-artikelen. De bevoorrading is onvoldoende. Er is geen brandstof meer voor de verwarming en het bereiden van het eten". En op 15 maart 1917 lezen we in Vooruit : "Waar gaat het naar toe, als kinderen van drie tot vijf jaar geen melk kunnen krijgen dan op bewijs van een dokter. Zo een getuigschrift kost op zijn minst twee frank. Vlees is onkoopbaar, aardappelen zijn er niet, het brood is te weinig en te slecht".

Op 20 augustus 1917 lezen we in De Morgenbode, een blad dat op 3.6.1917 was opgericht, een mededeling van de stedelijke reinigingsdienst van Gent, waarbij het publiek wordt medegedeeld, dat aardappelschillen en groentenafval niet bij het vuilnis mogen worden gevoegd; deze producten moeten gegeven worden aan de personen, die belast zijn met een bijzondere ophaaldienst. Vermoedelijk werden deze afvalproducten gebruikt voor de voeding van dieren.

Het Brood

Uit het artikel "Een Erge Toestand. Gebrek aan brood te Gent en om-
liggende" in de krant Vooruit van 16 februari 1916 blijkt, dat het in
de voorbije week onmogelijk was brood te bekomen voor de brood-
bons. De oorzaak ligt in het feit, dat de bakkerijen minder meel ont-
vangen dan waarop ze recht hebben naar het aantal ingediende brood-
bons. In Vooruit van 30 maart 1916 verschijnt een brief van een lezer :

RANTSOENKWESTIE

Het volk rantsoeneeren is geheel wel, doch men mag de zaken niet drij-
ven tot verhongering. Voor den oorlog was er voor een huishouden van
6 personen, als het mijne, in de week noodig : 18 à 20 kgr. goed wit
voedzaam brood, nu beschikt men over 13,500 kgr. slecht bruin brood;
15 à 18 kgr. aardappelen, nu 9 kgr. als het goed gaat;
3 à 3,50 kgr. vleesch, nu 0,9000 als het goed gaat, want de eerste
week heb ik niets gehad, deze week 700 grammen.

Wij zullen ons bij deze drie hoofdartikels bepalen, gezien de anderen,
zoals boter, vet, eieren, suiker en andere toesprijzen niet te koopen zijn
door de schaarste of door de duurte.

Nu er nood is aan aardappelen en vleesch, denk ik wel het oogenblik
gepast om de menschen wat meer en voedzamer brood te verschaffen;
maar integendeel de heeren uit de Lakenhalle vinden dat het rantsoen
nog te groot is en brengen met de nieuwe gezinskaart op 12,600 in de
week of 0,900 kg. min.

Iedereen klaagt met rede over de hoedanigheid van het brood, geen
wonder dan dat men leest in de verslagen over de landbouwbelangen.
Geen gruis te koop voor veevoeder, de menschen moeten het opeten.
Of moeten wij wit brood koopen aan 0,75 of 1 fr. of bloem aan 1,25
en meer de kil. Alles wel, maar ik ben een werkeloos staatsbediende,
gelijk velen, die zich vruchteloos tot alle komiteiten en openbare be-
sturen gewend heeft om werkstellig gemaakt of geholpen te worden en
voor alle inkomen heeft 15 fr in de week.

Gaat men ons verplichten te bedelen !

Vooruit bevestigt, dat de klachten gegrond zijn, maar zegt dat de over-
heid al het mogelijke doet om de nood te lenigen. Het commentaar
van 30 maart stemt echter niet overeen met de bemerkingen van 16
februari. Toen schreef Vooruit : "Mijne Heeren (= leden van het pro-
vinciaal voedingscomité), uw verantwoordelijkheid is groot; het volk
lijdt honger en ze kan niet het slachtoffer zijn van een handvol oneer-
lijken, die zich door de valsche bons wisten op te werken".

BEKENDMAKING

Het tekoopstellen van afbeeldingen, photographiën, postkaarten en dergelijken der belgische koninklijke familie, alsook de verkoop van zelfde afbeeldingen in magazijnen of op de straat is verboden in het Etappengebied.

Tegenhandelingen worden met geldstraffen tot 300 Mk. of gevangenis gestraft. De straffen kunnen verschillend of gezamenlijk toegepast worden in het geval dat, volgens de wet geene strengere straffen verdiend zijn.

Al wie druksels, schriften of afbeeldingen, die eene belediging tegen duitsche zouden bevatten, opstelt of hierbij zou medewerken, ze koopt, in bezit heeft, verkoopt of op andere wijze zou verspreiden wordt met gevangenis en geldboete tot 5000 Mk. of eene dier straffen gestraft voor zooveel geene strengere straffen door de wet vereischt wordt.

Dezelfde straf treft ook deze die vrijwillig of onvrijwillig plomp onware berichten betrekkelijk den oorlog verspreidt.

Gent, den 21 April 1915.

De Kommandant.

ETAPPEN-KOMMANDANTUUR, GENT

VERORDENING

Het gedrag van een deel der bevolking gedurende den 21 Juli, en vooral het overdreven en uitdagende algemeen dragen der belgische kleuren noodzaakt mij de volgende bevelen te geven :

“Ik verbied van heden af het dragen, ten toon stellen, leuren en ver-
”leuren en verkoopen der belgische kleuren, van beelden en portretten
”der koninklijke familie, van groene bladen met en zonder opschrift
”en van alle andere afteekens of kleurensamenstellingen welke geschikt
”zijn eene politieke neiging ten toon te spreiden. Ook verbied ik voor
”de Belgen het dragen van orden en eere-teekens.”

”Tegenhandelingen worden met eene geldboete tot 5000 Mark en
”en met gevangenis tot 5 jaren of met eene dezer straffen beide ge-
”straft, wanneer geene strengere straffen toegepast worden.”

Dit bevel moet met plakaten aan de muren bekend gegeven worden en zal onmiddellijk in werking treden.

Gent, den 23 Juli 1915

(get.) Graaf von WESTARP,
Generaalluitenant en Etappen-Inspekteur.

In de brief van de lezer is er sprake van wit brood tegen 0,75 fr. tot 1,00 fr. Dit brood werd ingevoerd uit Nederland en een zestigtal bakkers te Gent en de drie randgemeenten hadden de toelating dit brood, dat meestal in Sas van Gent werd gebakken, in te voeren en te verkopen. De prijs van dit brood was de grote hindernis voor de massa van de bevolking.

Wat was de samenstelling van het rantsoenbrood ? Officiëel was het brood in juni 1917 samengesteld uit : 15 % buitenlandse tarwe, 20 % inlandse tarwe, 15 % maïsmeel en 50 % roggemeel. Uit een verslag (reeks 0 39/ 8) blijkt echter, dat de werkelijke samenstelling zou zijn : 30 % buitenlandse tarwe, 10 % inlandse tarwe, 10 % roggemeel, 45 % mischmeel en 5 % crakes. We weten niet, wat de beide laatste termen betekenen.

Uit een ander verslag blijkt, dat bakkers van de buiten in de stad roggebrood komen verkopen tegen 1,00 fr. per kg. Dit wordt in juni 1916 verboden; de ganse roggeoogst moet worden ingeleverd. Te Gent zijn nog een aantal landbouwbedrijven en wel in de 6°, 8°, 9°, 10° en 11° wijk; de gezamenlijke in te leveren hoeveelheid rogge wordt geschat op 107 278 kg. voor 1917 (1600 kg. per ha.) (reeks 0 39/13)

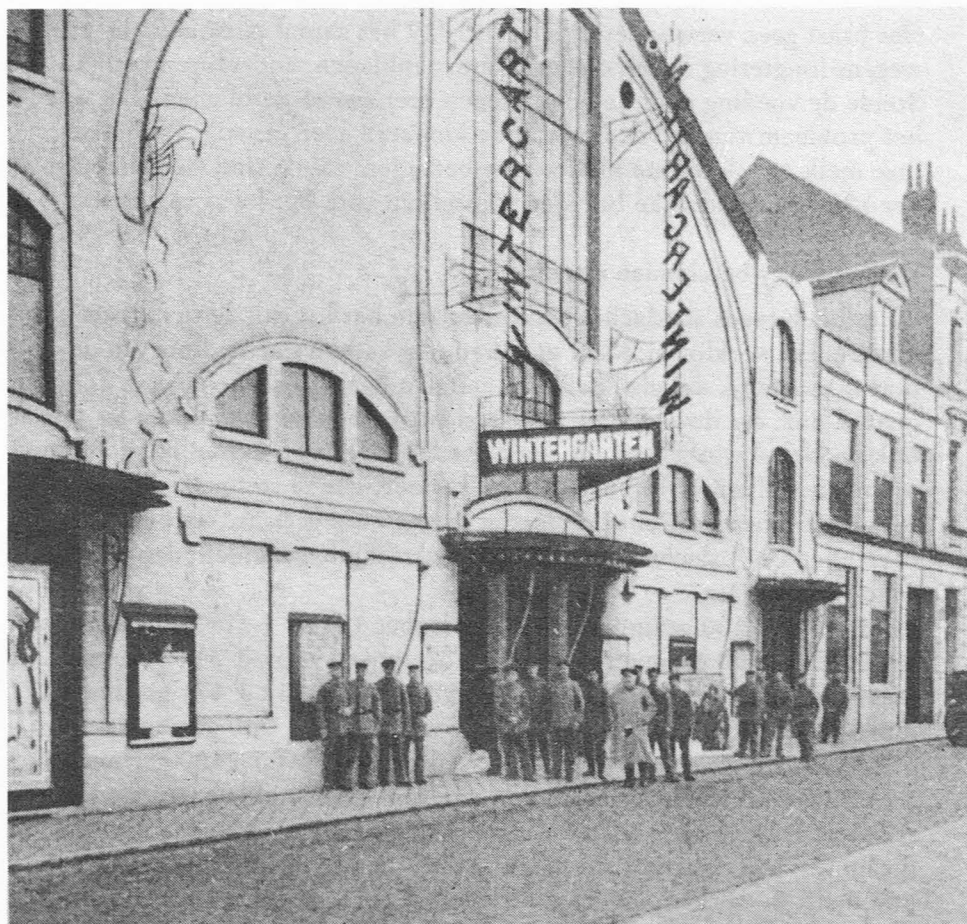
Hoe werd het gerantsoeneerd brood beoordeeld ? Op 1.9.1917 schrijft De Morgenbode : "Het brood is slecht. 't Is gelijk mastiek; het valt bij het snijden in stukken".

Wat betekende de hulp uit Amerika ? Tijdens de periode 19.12.1915 tot 31.5.1916 werden voor de provincie Oost-Vlaanderen 54 580 522 kg. eetwaren ingevoerd (tarwe, maïs, rijst, bonen, spek, smout) voor een waarde van 25 545 700 fr. Dit betekent 5 458 wagons van tien ton. Een geweldige massa. En toch : dit was slechts 321 gram per inwoner en per dag. We moeten hierbij bemerken, dat het eerste semester van 1916 een normale invoer vertoonde; tijdens het tweede en derde trimester van 1917 zal de invoer minder zijn door de intrede van de U.S.A. in de oorlog.

We onderzoeken nu de betekenis van de Amerikaanse hulp tijdens het laatste trimester van 1917 voor een persoon wegende 65 kg.

Product	Behoefte per dag	Ontvangen rantsoen	Percent
Eiwitstoffen	70 gram	25,3 gram	36 %
Vetten	65 gram	34,8 gram	53,5 %
Koolhydraten	411 gram	199,5 gram	48,5 %

Voor de gewone man was er buiten de producten van het Amerikaans

De Kuiperskaai in 1915

huis practisch niets te krijgen : soms 35 gram vlees met beenderen per week en per persoon, soms wat aardappelen, soms wat groenten; wat suiker. We mogen besluiten, dat zonder de hulp uit Amerika duizenden zouden omgekomen zijn.

Het is begrijpbaar, dat de voeding *de* bekommernis was van de bevolking. Het aantal katten, die opgegeten werden als “konijnen zonder kop” zal legio geweest zijn. In maart 1917 ontdekte de Gentse politie een aantal hondenslachterijen. Bezorgd om de volksgezondheid stelde de gemeenteraad een reglement op, waarbij bepaald werd, dat de honden slechts in een bijzonder lokaal van het slachthuis en na controle door een veearts mogen afgemaakt worden en dat aan de huizen, waar hondevlees wordt verkocht het opschrift “Hondenbeenhouwerij” moet hangen.

Het baart geen verwondering, dat in 1917 het aantal personen, die zich wegens longtering in een dispensarium aanbieden, voortdurend stijgt. Stelde de voeding voor de volwassenen zeer zware problemen, dan was het probleem van de voeding van de kinderen even ernstig. Om de nodige melk aan de kleine kinderen te bezorgen, zal de stad Gent in oktober 1915 een stedelijke boerderij oprichten voor het kweken van vee.

Het werk der bescheiden armen

We hebben reeds aandacht geschonken aan het lot van de tienduizenden Gentse werklozen. Maar er waren nog andere slachtoffers van de oorlog, namelijk de talrijke kleine zelfstandigen, zoals behangers, loodgieters, enz. die door gebrek aan grondstof niet konden werken en ook de kleine winkeliers, die door het te loor gaan van hun handel hun inkomen hadden verloren. Om deze behoeftigen te steunen werd Le Secours Discret, te Gent "de secour secree", opgericht. Waren er in december 1914 slechts een tachtig ondersteunde gezinnen; dan zal dit aantal snel stijgen.

maart 1915 : 400 gezinnen

april 1915 : 500 gezinnen

mei 1915 : 600 gezinnen

juni 1915 : 800 gezinnen

oktober 1915 : 1 108 gezinnen

november 1915 : 1 314 gezinnen

december 1915 : 1 471 gezinnen

maart 1916 : 1 760 gezinnen

september 1916 : 2400 gezinnen

De steun werd verleend onder de vorm van levensmiddelen en kledingsstukken. Deze steun had een waarde, die lag tussen 18 fr. per maand (gezin van een persoon) tot maximum 52 fr. per maand (gezin van vijf personen). In werkelijkheid lag de steun hoger, gezien de waarde van de uitgedeelde levensmiddelen berekend werd aan de inkoopprijs.

"Le secours discret" had een naaiwerkplaats opgericht, waar kledingsstukken werden gemaakt of versteld. Zo werkten in december 1915 in deze werkplaats 849 naaisters, die ongeveer 1,60 fr. per dag verdienen en in het laatste trimester van 1915 niet minder dan 32 442 stukken hadden gemaakt (meestal linnen). Tijdens het eerste trimester van 1916 werd ook een geneeskundige dienst ingericht; zeven geneesheren verzorgen kosteloos de personen gesteund door Le Secours Discret, terwijl 43 apothekers de geneesmiddelen afleverden aan een verminderde prijs.

Het werk werd gespijsd door giften en door een maandelijkse toelage van het provinciaal hulpcomité.

Het Half Kluitjes Werk

In september 1915 bleek het, dat er een groot aantal behoeftigen wa-

ren, die niet de voorwaarden vervulden om gesteund te worden door het werklozenfonds noch door "le secours discret". Een nieuw werk werd opgericht, nl. het Half Kluitjes Werk. Begonnen met 121 ondersteunde families op 7 oktober 1915, was dit aantal reeds aangegroeid tot 1721 op einde december 1915 en op einde maart 1916 waren er 3 154 ondersteunde families. De dienst was ondergebracht in de lokalen van het Volksbelang op de Garenmarkt. Het Half Kluitjes Werk vergde een hele organisatie : er was een secretariaat belast met het onderzoek van de aanvragen bijgestaan door toezichters, die een bezoek brachten aan de aanvragers, een aankoopcomité zorgde voor de aankoop van de levensmiddelen (er werd enkele steun verleend in natura), verder was er nog een werkgroep onder de leiding van de dames J. Van den Heuvel, A. Van der Stegen en juffr. Boddaert. Ten slotte was er nog een propaganda-comité, dat moest zorgen voor de inkomsten. In maart 1916 telde het werk 1 456 leden, die regelmatig hun bijdrage betaalden.

Geheel het werk werd gedaan door vrijwilligers onder de leiding van de voorzitter Georges De Smet en de secretaris J. De Brabandere.

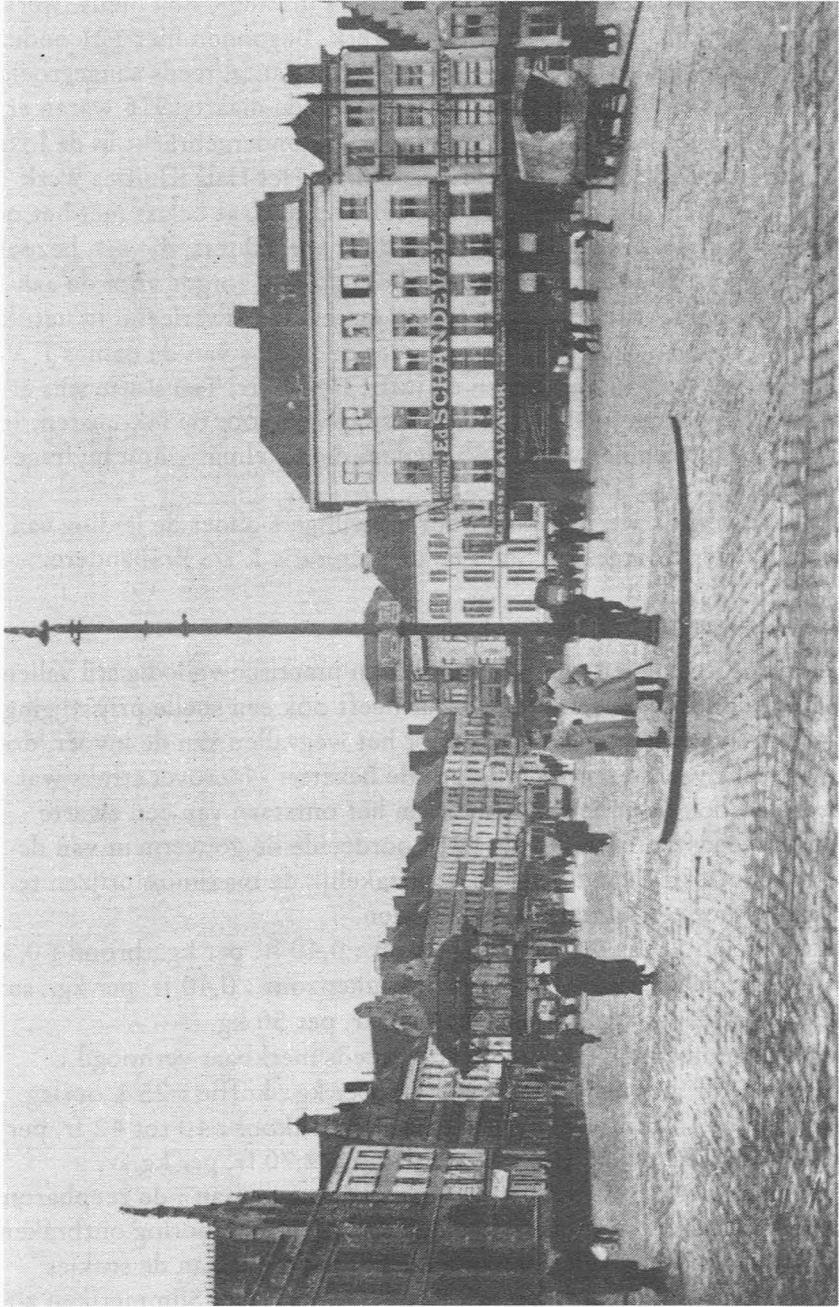
Woeker en erszatsproducten

De oorlog heeft niet enkel als gevolg een practisch volledig stil vallen van de economische activiteit, maar heeft ook een snelle prijsstijging van de goederen tot gevolg, dit door het wegvallen van de invoer, door de opeising van de producten door de bezetter - hierover straks wat meer - en ook door het hamsteren en het ontstaan van een zwarte markt. Reeds op 16 augustus 1914 oordeelde de gouverneur van de provincie Oost-Vlaanderen het noodzakelijk de maximumprijzen te bepalen voor een aantal levensmiddelen.

Aardappelen : 7 fr. per 100 kg., bloem : 0,40 fr. per kg., brood : 0,32 fr. per kg., melk : 0,16 fr. per liter; keukenzout : 0,40 fr. per kg., suiker : 0,75 fr. per kg., steenkool : 1,60 fr. per 50 kg.

Begin november 1914 zijn de prijzen reeds merkbaar verhoogd : rijst : 0,58 fr. per kg., suiker : 0,80 fr. per kg., koffie : 25 % opslag, zout : 6 tot 15 centimes opslag per kg., steenkool : 40 tot 42 fr. per duizend kg., kaas : 30 centimes opslag (nu 2,70 fr. per kg.)

Tijdens de oorlog zal een nieuw soort rijken ontstaan : de zeepbarons of de barons-zeep. Waarom deze naam ? Tijdens de oorlog ontbraken de producten om goede zeep te maken; denk maar aan de stukjes "zeep" die we tijdens de oorlog 1940-45 ontvingen. Slimmeriken zochten natuurlijk naar allerlei middelen om erszatszeep (de Duitse term is typisch) te maken, maar in de eerste plaats zochten ze naar een middel

De Koornmarkt in 1915

om veel geld te verdienen. En met het maken van zeep kon wel een aardige stuiver verdiend worden. Natuurlijk deden de zeepbarons meestal wel andere zaken. Hier toch even een parenthesis voor enkele Gentse moppen in verband met de zeepbarons.

Mijnheer Karelte Wittekop heeft een piano gekocht voor vrouw en dochter. Zonderling is wel dat tijdens de beide oorlogen de pianohandel zo in trek was. Natuurlijk komt een pianoleraar aan moeder en dochter les geven. Leraar Domisol heeft zijn beide leerlingen een quatre-mains aangeleerd. Beide zitten vlijtig te oefenen, als de vader des huizes binnenkomt. Hij ziet dat vrouw en dochter samen op de piano zitten te tokkelen. "Hij schiet hem in een kattedeure" en zonder nader uitleg te vragen schreeuwt hij : "Wa es da ? Wa moeten de meinsen daarvan zeggen als ze da huren ? En we soms gien geld genoeg veur twee piano's te kupen ?" En als de wind vliegt hij het huis uit recht naar een pianohandelaar om een tweede exemplaar aan te kopen. Enkele weken later heeft madame Wittekop enkele vriendinnen zeepbaronessen uitgenodigd voor een vieruurtje. Ze komt zien of Katrien de meid de tafel behoorlijk heeft gedekt. Ze bemerkt de suikerpot met één suikertang. "Katrien, roept ze, wa is da ? Ien suikertange voor zes mensen ? 'k Hè verleden weke expres een dozijne zelve tange gekocht; bij iedere tasse moet ge ien tange leggen." Wat later gaat madame Wittekop wandelen in de Lange Munt. Voor een winkel ziet ze een fijn geklede dame naar een uitstalraam kijken met een face-à-main in de hand. Wat geluk : enkele huizen verder ziet ze bij een juwelier een prachtige face-à-main leggen. Ze stapt onmiddellijk de winkel binnen en zegt aan de juwelier : Meniere, 't es voor zu'n ring mee een stokske." "Mevrouw, antwoordt eerbiedig onze winkelier - hij kent zijn nieuw cliënteel - het is de schoonste face-à-main, die ik heb. Zuiver goud, achttien karaat. Driehonderd vijftig frank. Natuurlijk zult ge nog bij de brilmaker moeten gaan voor een passend glas". Waarop madame Wittekop antwoordt : "Da es nie nudig; 'k hè goe ugen en 'k zie nog goe".

Nu nog wat over erzatsproducten. Le Bien Public van 17.7.1916 publiceerde de uitslagen van de ontleding van enkele producten door het stedelijk laboratorium.

Olivine : water : 99,25 %, stijfsel : 0,75 %

Olivina : water : 98 %, stijfsel 2 %

Saladine : water : 99,30 %, stijfsel 0,40 %, zout : 0,30 %

Een mayonaisesaus, die zeer duur verkocht werd als een extra product

bevatte 86 % water, 1,3 % olie, 10,7 % stijfsel en 2 % zout. Een vleesextract bevatte 65 % water, 15 % karamelsuiker en 20 % zout. Een bouilloncube bevatte 3,5 % water, 17 % organische stof (brood, stijfsel), 79,5 % zout.

Maar trots honger en ellende blijft de Gentse humor. Hier een voorbeeld.

Roste Fiele. - Wa sneukelde gij daar ?

De Krijcher. - Een bloeëndeke da 'k mij daar gekocht hên.

Mie De Loete. - Bloeëdekens ?! Van waar zoen ni die bloeëdekens komen, ter zijn geen virkens meer.

Roste Fiele. - Wadde, zijnder geen virkens meer ? Wa zijn 't anders aas virkens die alles opkooopen en ons laten verhongeren ?

Mie De Loete. - Ze maken van die virkens toch geen bloeëdekens ?

Roste Fiele. - Spijtig genoeg, ze zoen z'in sossietjes moeten kappen.

De Krijcher. - 'k Geloove toch ook dan de deze van geen virkensbloed gemaakt zijn, want nen aardiger smaak en hêk nog nuunt van mijn leven nie geproefd.

Uit kerjeusheid, Nelle, bijt ne keer.

Nelle (proevend). - 't Es kafégruis ! (Allen te gelijk) : Kafégruis ! Hoe zijn ze nie beschaamd !...

Nelle. - Wa voedsel kan er daar nu toch inzitten ?

De Krijcher. - Est geen voedsel, 't es' toch vulsel, en daarom zal te kik toch maar voorts opeten.

De Smous. - De meinschen druumen ni toch van dūvels om aan geld te geraken. 't Bedrog en de afzetterijen es 't land meester.

De Krijcher. - 't Es toch waar, ge zoet wel beschaamd worden da ge Belg zijt, den dag van vandage, want we zijn 'n echte bedriegersnatie.

Roste Fiele. - We zijn *wij* toch eerlijk.

De Krijcher. - Ja, da zijn me; da pluimke meuge m' op ons hoedje steken, maar 'k geluuve dat es omdame wij nie anders en keune.

Wanne Miauw. - Zoo dage gij kost bedriegen en stelen dage 't uuk zoet doen ?

De Krijcher. - 'k En wete kik da nog nie, 'k peinze kik da, want waarvan zoe me wij zooveel beter zijn aas d'anderen ?

(Ontleend aan het weekblad De Waarheid)

Hongerige magen kennen geen wetten en het schrijnend gebrek heeft natuurlijk de vermeerdering van het aantal diefstallen tot gevolg. De kranten - ze stonden onder censuur - publiceerden hierover practisch niets; wel hebben we het een en ander teruggevonden in de dagelijkse

STAD GENT

Stedelijke bevoorradingsdienst

VLEESCHRANTSOEN

Het Gemeentebestuur brengt ter kennis der bevolking de volgende maatregelen :

1. Het rantsoen vleesch is voorloopig vastgesteld op ongeveer 150 grammen per persoon en per week.
2. De verkoop van vleesch wordt geregeld bij middel van vleeschbons.
3. Deze bons worden de *eerste maal* tehuis besteld door de plaatselijke politie.
4. De « vleeschbons » moeten dadelijk afgegeven worden aan een vleeschhouwer naar keus : Deze overhandigt aan zijn klant, als ontvangstbewijs daarvan een kaartje met op de eene zijde zijn stempel en op de andere zijde naam en woonst van dezen klant en ook het aantal rantsoenen waarop hij recht heeft.
5. Daags voor den eersten verkoop overhandigt de vleeschhouwer in den Ham n° 8 de lijst der personen die hem hunne bons toevertrouwen, en ontvangt er, in ruil der eerste bons, andere vleeschbons bestemd voor den 2^e verkoop.
6. In vervanging van het kaartje ontvangstbewijs, vermeld onder n. 5, verkoopt de vleeschhouwer het rantsoen vleesch en overhandigt terzelfder tijd de tweede vleeschbons waarvan spraak onder n. 6.
7. Bij middel dezer « bons » koopt de klant de tweede week zijn rantsoen.
8. De personen welke eten in restauraties en, in 't algemeen, in al de inrichtingen waar ectmalen verstrekt worden, moeten hunne « bons » overhandigen aan de eigenaars of beheerders dier instellingen.
9. De personen, ondersteund door het Stedelijk Werk der Voeding, leveren hunne bons af aan het Comitéit der keuken waar zij soep ontvangen.

Gent, den 17 Maart 1916.

**De Burgemeester.
E. BRAUN.**

Gent, samenwerkende « Voll

rapporten van de Gentse politie.
Hier een aantal gevallen als illustratie.

17.10.1916 : Gestolen op het veld van Gustaaf Vermaercke : ongeveer 300 struiken en aardappelen.

9.10.1916 : Patijntjesstraat : gestolen ongeveer 100 struiken aardappelen.

15.11.1916 : gestolen 50 savooien in de Gentstraat.

5.3.1917 : gestolen een haan, vijf kippen en een zakje met 15 kg. aardappelen.

16.9.1916 : gestolen : een blauwe lijnwaden schort, een pelerine, drie leghennen, 150 kg. aardappelen op het veld, 500 kg. aardappelen op het veld, 700 kg. aardappelen op het veld, 500 kg. aardappelen in de Waterstraat, 250 kg. aardappelen in de Oostakkerstraat.

In het begin van 1917 wordt de toestand zeer erg. In het dagblad Vooruit van 6 maart 1917 lezen we : "Verleden week werden broodkarren van broodmaatschappijen aangevallen en geplunderd, o.a. op de Bijlokevest en een paar dagen later op de Geuzenberg en op de Rabotwijk". Vooruit erkent, dat de nood de drijfveer was en zegt dat hongerige magen geen oor hebben, maar moet de feiten toch afkeuren. Volgens de krant werden de broodkarren van Vooruit het meest aangevallen.

Over de distributie van eetwaren stromen klachten binnen. Een politieverslag van 26.1.1917 meldt, dat 50 tot 70 personen, die vruchteloos hadden gewacht op een rantsoen melk, met hun kan naar het stadhuis zijn opgestapt; het publiek was verbitterd door het vruchteloos wachten bij erg guur weder.

De voorzitter van de Volkskeuken Geitstraat schrijft aan de schepen in januari 1917 : "Om 5 uur 's morgens stonden reeds een driehonderd personen te wachten aan de spinnerij Rooigem voor de melkbedeling. Om acht uur stond de menigte reeds tot aan de Lucifersfabriek aan de Leie. Dan komt het bericht, dat er geen melkbedeling zal zijn. Om halftwaalf staan toch nog honderden mensen in de rij. Om drie uur komt de melk toch aan. De 500 liter moeten dienen voor 1500 rantsoenen, maar eerst moeten 25 l. voor de gevangenis en 25 l. voor het Visitatieklooster worden afgenomen. De verdeling geschiedt in zeer slechte hygiënische voorwaarden : de melk is in houten tonnen, de verdeling geschiedt bij kaarslicht".

"Le Journal de Gand" zal in augustus 1918 de toestand als volgt beschrijven : "Produits de guerre. Au lieu de boire du café, nous avalons

du malt, de la chicorée, de la torrëine, au lieu de fumer du tabac nous aspirons voluptueusement la fumée produite par la combustion de persil séché ou de feuilles de betteraves, au lieu de manger du boeuf nous sommes heureux d'avoir parfois sous les dents un peu de cheval même quand il est encore plus dur que de l'automobile. Les chaussures sont en train d'opérer leur révolution. Dormez en paix, bottines en cuir de jadis. Nous mangeons du plâtre en guise de fromage et du pain de seigle mâché en guise de saucisson de foie. Nous nous lavons avec de la terre glaise et nos bretelles proviennent de corsets hors d'usage". Ook de dochters van de rijke burgers dragen in 1917 klompen, die ze met versieringen beschilderen en de randen afboorden met konijnenpels.

Opeisingen

Thans een woordje over de opeisingen, alhoewel we zeker erg onvolledig zullen zijn. In de Gazette van Gent van begin januari 1915 - deze krant zal niet meer verschijnen vanaf 29 januari 1915 - lezen we : "In de Gentsche vlasfabrieken werden voor 15 miljoen vlasgaren aangeslagen en naar Duitschland vervoerd". Terwijl vernemen we nog, dat in de vlasfabrieken, waar nog gewerkt wordt, de arbeiders slechts 24 uur per week werken, maar 36 uur worden uitbetaald. Van de 11 000 werknemers in de vlasindustrie zijn er 3000 verenigd, bij werkloosheid ontvangen ze zes frank per week als steun.

Tijdens de oorlog verschenen duizenden verordeningen, die op straat werden aangeplakt. Hier een bondig en onvolledig overzicht van de verordeningen in verband met opeisingen.

6 maart 1917 : alle voorwerpen in koper, nikkel, tin gebruikt in het huishouden en de bedrijven, moeten ingeleverd worden. (Veel koperen wasketels zullen ingedolven worden).

12 maart 1917 : alle rijwielen moeten in het Rabotstation worden ingeleverd.

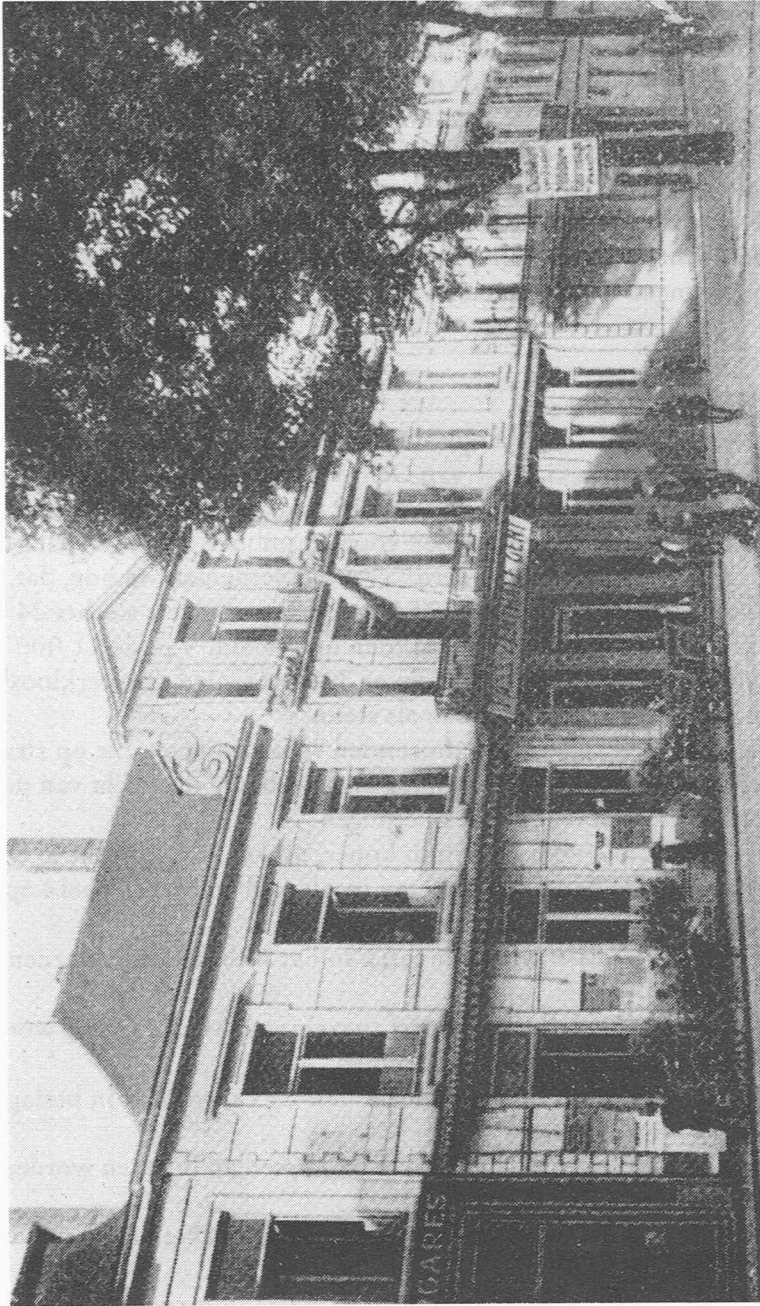
20 juli 1917 : geheel de notenoogst (hazelnoten en walnoten) wordt in beslag genomen in het etappengebied.

1 augustus : alle aanbeelden van meer dan 25 kg. worden in beslag genomen.

21 augustus : alle voorraden van wijn in flessen en in vaten worden in beslag genomen.

4 september 1917 : inbeslagneming van alle gemaakte klederen, verbandstoffen, weefsels.

28 september : alle nieuwe en gebruikte matten uit riet, stro, bamboe, die bij de hoveniers gebruikt worden, worden in beslag genomen.

Pass-Zentrale op de Kouter

19 oktober 1917 : alle eikels, kastanjes en beukenootjes zijn in te zamelen en zullen ingeleverd worden aan de Untersammelstelle in het Rabot.

23 oktober 1917 : alle verlichtingstoestellen in spaarmetaal (brons, koper, messing) moeten ingeleverd worden in de Vismarkt.

31 oktober 1917 : Alle nog bestaande voorraden appels worden in beslag genomen. Na 31 oktober is alle groot- en kleinhandel in appels verboden.

5 november 1917 : de gehele oogst in paardebonen is in beslag genomen.

11 november 1917 : Door een verordening van 8 september werden alle wollen kussens en matrassen in beslag genomen. In strijd met dit bevel werden slechts geringe hoeveelheden ingeleverd, zo dat weerspannigheid bij de bevolking moet aangenomen worden. Het opeisingsbevel wordt herhaald. Bij overtreding kunnen straffen tot drie jaar gevangenis en geldboeten tot 50 000 mark worden uitgesproken. Dit bevel zal met de grootste strengheid worden uitgevoerd.

18 november 1917 : de gehele oogst olievruchten (lijnzaad, koolzaad) wordt in beslag genomen.

20 november : in beslagneming van alle nieuwe schoenen uit leder.

26 november : alle notelaars, die op borsthoogte een omtrek van 80 cm. hebben, zijn tegen 30 december te vellen en in de gemeente te stapelen. Het vellen moet 30 cm. onder de grond geschieden, zo dat ook de wortelstok medegenomen wordt.

6 december 1917 : alle witloofwortels zijn aangeslagen en moeten ingeleverd worden.

16 mei 1918 : Wegens het achterhouden van de deur- en vensterknoppen in spaarmetaal, wordt de afleveringsdatum verlengd. Overtredingen bij huiszoeken vastgesteld, zullen streng gestraft worden.

Begin mei 1918 zal de bezetter de koperen dakbedekking van het Belfort doen wegnemen (7 204 kg. koper), dit niettegenstaande het protest van het stadsbestuur. Ook de koperen afvoerpijpen van de Universiteit in de Voldersstraat werden weggenomen. Zelfs voor de standbeelden had de bezetter geen eerbied, o.a. het standbeeld van graaf Oswald de Kerchove met de daarbij behorende beelden en de twee kinderen op het Graaf van Vlaanderenplein (dit standbeeld werd na de eerste oorlog vervangen door een nieuw beeld, dat na de aanleg van de parking verplaatst werd naar het Park), de twee grote beelden Nijverheid en Zeevaart van Dom. Van den Bossche, die de Verlorenkostbrug versierden, het beeld Schelde en Leie door Jacob de Lalaing, dat

STAD GENT

STEDELIJKE WINKELS

N^{rs} 1 en 2, Ste Agnoetestraat
 open van 9 tot 1 en van 3 tot 7 uren

Verdeeling der gerantsoeneerde artikelen :

Suikerij aan 0.65 fr. de kgr.

250 grammen van 1 tot 2 personen
 500 » » 3 » 4 »
 750 » » 5 » 6 »
 1000 » » 7 en meer personen

Suiker aan 2.20 fr. den kg.

500 grammen per persoon en per veertien dagen

Waschpoeder aan 0.25 fr. den kgr.

100 grammen per persoon en per MAAND

De gerantsoeneerde artikelen worden in het Magazijn n° 1 verkocht in de volgende orde :

1 ^e en 11 ^e wijk	den 2 ^e	en 16 ^e	Juni
2 ^e	»	5 ^e	» 17 ^e »
3 ^e	»	8 ^e	» 19 ^e »
4 ^e	»	6 ^e	» 20 ^e »
5 ^e	»	6 ^e	» 21 ^e »
6 ^e	»	7 ^e	» 22 ^e »
7 ^e	»	8 ^e	» 23 ^e »
8 ^e	»	9 ^e	» 24 ^e »
9 ^e	»	10 ^e	» 26 ^e »
40 ^e	»	13 ^e	» 27 ^e »
Ledeberg	»	14 ^e	» 28 ^e »
Gentbrugge	»	14 ^e	» 29 ^e »
St-Amandsberg	»	13 ^e	» 30 ^e »

De niet gerantsoeneerde artikelen worden in het magazijn n° 2 verkocht, waarvan de toegang vrij is.

N. B. — Er wordt een dringende oproep tot het publiek gericht, om door het medebrengen van pasmunt, het uitwisselen te vergemakkelijken.

Gent, Volkstruikerij Hoogpoort, 20

prijkte op de hoek van de Kortrijksesteenweg en de toenmalige Citadellaan (thans K. de Kerchovelaan) en dat later geplaatst werd in de grote vijver van het Park; het standbeeld van prof. Guislain, de vier standbeelden en de elf duiven van het Postgebouw door Hip. Le Roy. Na de oorlog werden de standbeelden van Guislain en Schelde en Leie teruggevonden; de andere beelden waren gesmolten. Ook de vier beelden, die de gevel van de Nederlandse schouwburg versieren, waren weggenomen, maar werden teruggevonden in de Filature du Rabot (Journal de Gand : 5.12.18). Naast al deze opeisingen waren er nog de individuele gevallen : talrijke fabrieken en werkplaatsen werden ontmanteld : drijfriemen, machines, elektrische toestellen, enz. werden uitgebrouwen en naar Duitsland vervoerd. De Belg en ook de Gentenaar ging natuurlijk zich niet zo gemakkelijk laten scheren. Koperen voorwerpen werden ingedolven of verborgen achter een dubbele wand, ook matrassen werden weggestopt.

De Duitse bezetter had ook een grote belangstelling voor kunstvoorwerpen. Toen de Duitsers te Dendermonde waren had burgemeester Braun aan de conservator van het Museum van Oudheden, de heer Alfons van Werveke, opdracht gegeven de waardevolste voorwerpen van het museum te verbergen. Zo werden de zes zilveren hechtels van de schalmeiers of Gentse stadsboden en de gouden halsbanden en gouden medailles van de St.-Jorisgilde en de St.-Antoniusgilde door de conservator goed verborgen. Het personeel van het museum was van niets op de hoogte. Toen de Duitsers Gent hadden bezet, kwamen ze naar het museum en eisten 15 kruisbogen, drie degens en een ruitervandiel door de Oostenrijkers in 1758 op de Pruisen veroverd en aan de St.-Jorisgilde geschonken op en verzonden alles naar Spandau bij Postdam. Na de wapenstilstand zijn al de opgeëiste voorwerpen naar het museum teruggekeerd. Toen de Duitsers het tin opeisten van de tinnengieterij De Keghel, werden de prachtige koperen vormen verborgen in het Museum van Oudheden. Dikwijls zijn Duitsers naar het museum gekomen en vroegen naar bepaalde voorwerpen. Het antwoord luidde telkens "In een tentoonstelling te Londen".

Ook voor het retabel van het Lam Gods hadden de Duitsers de grootste belangstelling. In 1914 had dit wereldberoemd meesterwerk reeds een lange geschiedenis achter de rug. In 1794 hadden de Fransen de vier middenpanelen naar Parijs overgebracht, terwijl de deuren waren verborgen. Na de Slag van Waterloo was in 1816 de schilderij weer volledig op zijn plaats. Echter niet voor lang, want in 1816 werden de luiden min de Adam- en Evapanelen verkocht en kwamen uiteindelijk te

Verordening

aangaande het gasverbruik van de burgerlijke bevolking van Gent.

Met opheffing van de verordening van 1.6.17 aangaande het gasverbruik in Gent, alsook van alle afzonderlijke tot nu toe door de Kommandatuur verleende toelatingen, wordt, met dadelijk in werking treden, het volgende bepaald :

1.

Het verbruik van gas voor werk-, kook- en verlichtingsdoeleinden wordt met de uiterste beperking toegestaan en door de politie nagezien, om alle misbruik te voorkomen.

2.

Om eene zoo gelijkmatige verdeling mogelijk te bekomen is voor het verbruik voor de burgerlijke bevolking eene eenheidshoeveelheid bepaald geworden van 20 kubiekmeter per maand, plus 50 % der hoeveelheid voor de maand September, boven de 20 kbm., toegestaan door de gas-inrichting.

3.

De prijs van een kubiekmeter bedraagt 0.25 fr. De boven het bepaalde maximum verbruikte hoeveelheid wordt tegen 1.25 Fr. berekend. In geval het getal der tegen 1.25 Fr. berekende kubiekmeters 10 % van het toegestane maximum-verbruik overschrijdt, wordt de gaslevering de eerste maal voor zeven dagen, de tweede maal voor 14 dagen, de derde maal voor altijd onttrokken. Daarenboven behoudt de Kommandantur zich bestraffing voor.

4.

a) Bakkerijen, Volkskeukens en andere voor de voeding der bevolking werkende en noodige inrichtingen;

b) Ziekenhuizen en gevangenissen, voor zoover het verbruik tot het verzekeren van hunnen ongestoorden dienst noodig is;

c) Hotels, en verhuurde kamers bij burgers, voor zoover zij kunnen bewijzen dat zij ten minste 15 dagen in de maand inkwartiering hadden, betalen 2/3 van hun verbruik van September tegen 0.25 Fr., het verbruik gaande tot de hoeveelheid der maand September tegen 0.50 Fr. en een hooger verbruik tot ten hoogste 25 % tegen 1.25 Fr. Een overschrijden van deze grens wordt volgens de in 3 aangestipte maatregelen bestraft.

5.

In dringende gevallen kunnen bij de Kommandatuur toelatingen om meer te verbruiken dan in de verordening bepaald wordt aangevraagd worden.

6.

Overtredingen van deze verordening, alsook verspilling van gas worden, indien geen andere straffen moeten toegepast worden, met een boete tot drie duizend Mark (3000 Mark) en een gevangenisstraf tot een jaar of met een dezer straffen bestraft.

Bevoegd zijn de Militaire overheden en de militaire rechtbanken.

Gent, den 16 Oktober 1917.

Der Etappenkommandant.

VON WICK,
Oberstleutnant.

recht in het museum te Berlijn. In 1861 werden de Adam- en Evapanelen met de Staat geruild voor kopieën van de panelen te Berlijn en van de Adam- en Evapanelen. Toen de oorlog uitbrak, was kanunnik Van den Gheyn erg bezorgd om dit unieke meesterwerk. Na gesprekken met burgemeester Braun en het minister Van den Heuvel besloot kanunnik Van den Gheyn het schilderij te verbergen. Dit was natuurlijk geen gemakkelijk werk, want de bergplaats moest de volledigste waarborg bieden wat betreft veiligheid, bescherming tegen vochtigheid en behoorlijke luchtverversing. Al deze problemen wist kanunnik Van den Gheyn goed op te lossen. Noch het kerkpersoneel noch iemand van het bisdom was op de hoogte van de schuilplaats. Kan. Van den Gheyn zorgde ten slotte nog voor een fictief bewijsstuk, ondertekend door minister Poulet, waarbij verklaard werd dat het meesterwerk op last van de Belgische regering naar Londen was verzonden. Pas in augustus 1916 begonnen de Duitsers systematisch naar het schilderij te zoeken. Hierbij werden tientallen personen ondervraagd, maar gezien enkel kanunnik Van den Gheyn van de zaak op de hoogte was, kon niemand een inlichting verstrekken. Toen de Duitsers begin 1918 talrijke huizen opeisten, was het noodzakelijk het meesterwerk naar een andere schuilplaats over te brengen; dit gebeurde in volle dag ('s nachts zou de overbrenging zeker mislukt zijn). Na de wapenstilstand waren op 30 november 1918 de verborgen panelen terug op hun plaats. Door het verdrag van Versailles kwamen de twee maal zes panelen - in 1894 hadden de Duitsers de zes panelen te Berlijn in de dikte doorgezaagd -, die te Berlijn waren, terug naar ons land. Wat later was het volledig retabel terug te Gent. Kan. Van den Gheyn verdient onze blijvende dank voor zijn moedige daad; zeker had de bezetter het kunstwerk naar Duitsland overgebracht indien hij het had gevonden, waarbij gevaar van beschadiging niet was uitgesloten.

De Opgeëisten

Tijdens de oorlog 1914-1918 werden echter niet alleen levensmiddelen en nijverheidsproducten opgeëist, maar begin oktober 1916 werden ook werkkrachten opgeëist om voor de bezetter te gaan werken in Frankrijk voor het aanleggen van spoorwegen, het vellen van bomen, enz. In totaal werden in Groot-Gent 11 782 personen opgeëist, waarvan 9 049 één maal, 2 373 twee maal, 319 drie maal, 40 vier maal en één zelfs vijf maal. Wat een totaal geeft van 14 877 opeisingen. De Gentse opgeëisten werden eerst ondergebracht in de textielfabriek La Gantoise - vandaar de huidige benaming Opgeëistenlaan - en werden dan vervoerd naar Noord-Frankrijk. Velen kwamen ziek terug (aantal

2 648 of 22,4 %); 333 Gentse opgeëisten stierven aan hun ontberingen. Een aantal vluchtten of doken onder tijdens een verlofperiode. De bezetter legde de gemeenten een boete van duizend frank op voor elke niet opgekomen of gevluchte opgeëiste. Vanaf 20 november 1918 verscheen in Vooruit een feuilleton "Uit het leven der opgeëiste werkers. Mijn verblijf van negen weken ballingschap te Dercy-Mortier" waarin een opgeëiste vertelt over de geleden ontberingen. Tijdens de oorlog werd door de gemeenteraad een commissie opgericht met Ed. Anseele als voorzitter, commissie belast met het bezorgen van klederen en levensmiddelen aan de opgeëisten. (de Z.A.B.'s)

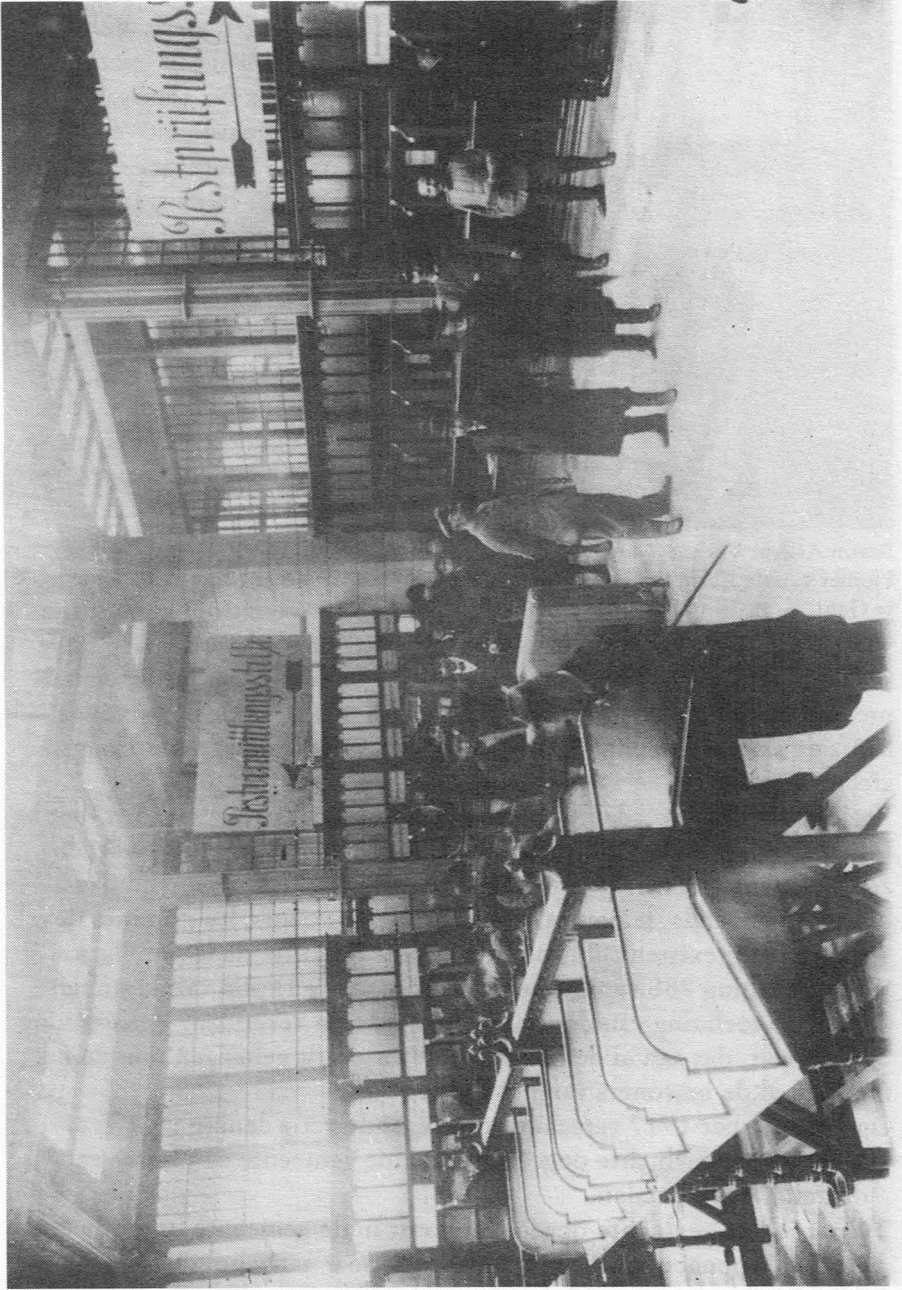
Nog enkele feiten

Bisschop A. Stillemans

Op 6 november 1916 overleed bisschop Antoine Stillemans. Hij werd geboren te Sint-Niklaas op 10 december 1832 en werd priester gewijd in 1856. Na doctoraatstudies te Leuven werd hij directeur van het groot seminarie te Gent en na het overlijden van bisschop Lambert werd Stillemans door paus Leo XII I in 1889 aangesteld als XXIV° bisschop te Gent. De begrafenis had plaats op donderdag 9 november in aanwezigheid van kardinaal Mercier en de bisschoppen van Luik en Namen. 's Nachts werden in de stad vlugschriften verspreid met een protest van kardinaal Mercier tegen de op-eisingen van de Belgische burgers.

Op 3 mei 1916 overleed stadsarchivaris Victor van der Haeghen, die zal opgevolgd worden door Victor Fris. Te Brussel overleed op 12 september 1917 Arthur Verhaegen. Alhoewel te Brussel geboren in 1847 woonde hij van af 1863 te Gent. Deze veelzijdige persoonlijkheid - hij was ingenieur, maar was ook architect, historicus, archeoloog - was een van de belangrijkste figuren van de kristelijke arbeidersbeweging; hij was ook stichter van de Antisocialistische Werkliedenbond te Gent in 1891 en was volksvertegenwoordiger vanaf 1900. A. Verhaegen werd door de Duitsers aangehouden in 1915 en werd in 1917 om gezond-

In het postkantoor te Gent tijdens de oorlog

Baron Arthur Verhaegen (1847-1917)
Pionier van de Katholieke Arbeidersbeweging
te Gent.

heidsredenen vrijgelaten; hij stierf kort na zijn vrijlating.

De herbergen en drankhuizen waren verdeeld in twee groepen : "Nur für Deutsche Heeresangehörigen" en "Für Deutsche Heeresangehörigen verboten". In de tramrijtuigen hingen opschriften "Vorsicht in Gespräche ! Spionengefahr".

De winter van 1916-1917 was zeer streng. Er was praktisch geen brandstof te krijgen. Honderden armen en kinderen gingen langs de spoorbanen op zoek naar sintels, gewapend met een zeef. Vanaf begin februari 1917 werd door gebrek aan gas de stadsverlichting uitge-

schakeld. Dit zal zo blijven tot het einde van de oorlog. In de winkels moeten de lichten gedoofd worden om zes uur 's avonds. 's Avonds heeft de stad een akelig uitzicht en slechts weinig Gentenaren wagen zich op straat.

Begin april 1917 worden de aardappelen verkocht tegen 1,25 fr. per kg. In het Park en op de terreinen van de wereldtentoonstelling worden aardappelen geplant. Op 6 juni 1917 schrijft Baertsoen in zijn dagboek : "La viande, le beurre, la margarine, les oeufs, les pommes de terre, le lait n'existent plus pour la grande majorité de la population". Bij verordening 288 van begin 1917 wordt de verkoop van klompen zonder de toelating van de Etappen-inspektion verboden. Verordening 296 beveelt, dat aan al de huizen een lijst wordt gehangen met de namen van al de bewoners van het huis.

Op 1 november 1917 verschijnt de volgende verordening :

- 1 Voor iedere gevluchte opgeëiste moet de gemeente een boete van duizend frank betalen.
- 2 Voor iedere gevluchte opgeëiste wordt in de gemeente, waar de gevluchte woonachtig is, een man als gijzelaar aangehouden.
- 3 Alle drankhuizen voor Belgische onderdanen worden gesloten. (dit zal zo blijven tot het einde van de oorlog)
- 4 De verkoop van sterke drank is verbonden.

Te Gent in 1918

Januari 1918. De oorlog duurt reeds 41 maand, de vierde oorlogswinter. De oorlogsberichten in de kranten luiden meestal : "Van het westelijk front geen nieuws". Toch zijn voor 1917 enkele voorname feiten te herinneren. Door de voorjaarsrevolutie van 1917 in Rusland verdween tsaar Nicolaas II van het toneel (geboren in 1868, regeerde van 1894 tot 1917, gefusilleerd in 1918) en kwam de regering Kerensky aan het bewind, regering die door de oktoberrevolutie zal vallen. Op 6 april 1917 verklaarden de Verenigde Staten de oorlog aan Duitsland. In Oostenrijk was de oude keizer Frans Jozef I in november 1916 overleden (geboren in 1830, keizer van Oostenrijk seder 1848). In Frankrijk was in november 1917 Georges Clemenceau (1841-1929) aan het bewind gekomen; op 14 april 1918 zal F. Foch de aanvoerder worden van al de geallieerde legers.

19 januari 1918 : De Hollandse scheepskapitein Arie Hougée heeft spionagebrieven van Belgen naar Nederland vervoerd. Hij werd ter dood veroordeeld; het vonnis is op 19 december 1917 door de kogel voltrokken.

25 januari : Woeker in de kloefen. (klompen). De klompen worden verkocht tegen 5,50 fr. voor mannen, 4,50 fr. voor vrouwen en 3,50 fr. voor kinderen. In de stedelijke kloefkapperij zijn de prijzen 2 fr., 1,75 fr. en 1,50 fr.

16 februari : Vanaf 15 februari is de verkoop van zeep in alle winkels verboden.

1 maart : In de Salvatorstraat wordt de revue "Een uurken rond de Muide" van Isidoor Van Daele opgevoerd ten voordele van de krijgsgevangenen.

5 maart : Verkoop van cokesstof met vertoon van de gele gezinskaart.

22 maart : Wegens papierschaarste zijn we verplicht tijdelijk 3 of 4 maal per week op half formaat te verschijnen. (Vooruit). (dus één blad van ongeveer 38 cm. op 26 cm.)

20 maart : De stedelijke vleesdienst ontvangt van de Duitse overheid het bericht, dat er geen rantsoenen vlees meer voor de burgerlijke bevolking ter beschikking zullen worden gesteld.

28 maart : Dr. Kuenzer wordt tot burgemeester van de stad Gent benoemd. Getekend : von Falkenhausen, Generaloberst.

Burgemeester Braun en schepen De Weerd worden door de bezetter afgezet en naar Duitsland weggevoerd. Hierop dienen de overige Gentse schepenen hun ontslag in; door de bezetter worden vier personen tot

GEbruikbare Voedende Bestanddeelen

vervat in de dagelijksche rantsoenen per hoofd-inwoner.

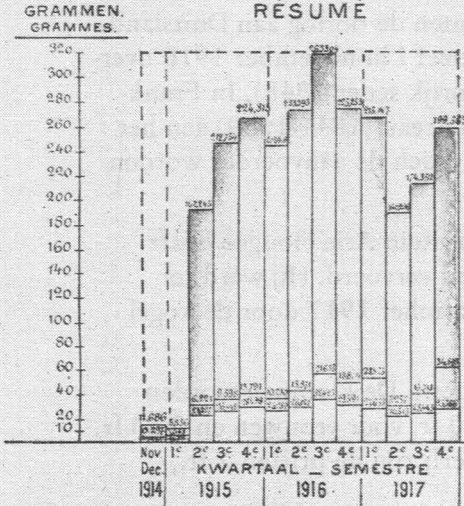
ÉLÉMENTS NUTRITIFS UTILISABLES

contenus dans les rations journalières par tête d'habitant.

VERVOLG
SUIITE

OVERZICHT

RÉSUMÉ

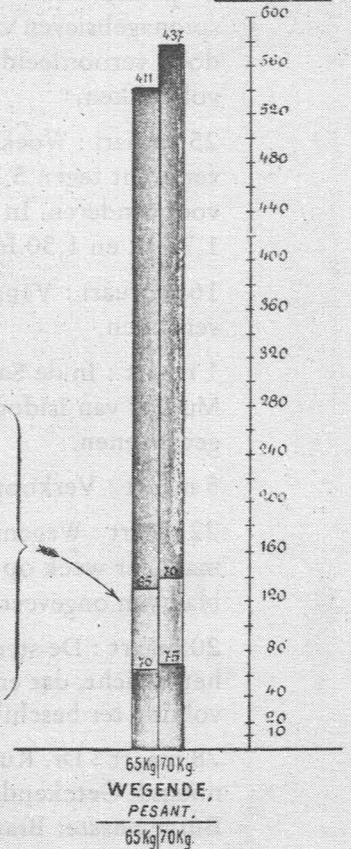
Middelenijfer van het jaar
Moyenne de l'année

KOOL-
WATERSTOF

HYDRATES
DE CARBONE

VET
GRAISSE
EIWITSTOF
ALBUMINE

GRAMMEN
GRAMMES.

Noodig rantsoen voor een man van 25 tot 65 jaren aan een huiswerk geberigt.
(Dr A. Debeverme - Voortrachten in 1916 te Luik gegeven)

Ration nécessaire à un homme de 25 à 65 ans se livrant à un travail sédentaire.
(Dr Debeverme - Conférences données en 1916 à Liège)

Burgemeester Emile Braun
(1895-1921)

schepen aangesteld.

15 mei : Het Nationaal Comité te Gent heeft besloten de kleine bakkerijen te sluiten en al het brood in de vijf coöperatieve bakkerijen te doen bakken.

(Vooruit, Volksbelang, het Volk, Vrijheidsliefde en Vooruitziende Bakkers). Te Gent waren 209 bakkers, 22 te Ledeborg, 25 te Gentbrugge en 41 te Sint-Amandsberg.)

16 mei : Wegens het achterhouden van de deur- en vensterknoppen in spaarmetaal wordt de afleveringsdatum verlengd. Overtredingen bij huiszoekingen vastgesteld zullen streng gestraft worden. Ook waterpompen, buisleidingen en kranen in koper, nikkel of tin moeten ingele-

verd worden.

17 juni : Samenwerkende maatschappij Vooruit n. I. Verkoop van een pint azijn aan 0,18 fr. deze week voor de nummers 5001 tot 10 000 in het centraal magazijn Chartreuzenlaan. Broodboekje medebrengen.

24 juni : Ter herinnering : van af 14.12.1917 moet elk mannelijk persoon van veertien tot zestig jaar in het bezit zijn van een afgeleverd werkbewijs.

25 juli : Rantsoen voor de periode 28 juli-10 augustus.

Gezouten spek 100 gr. per persoon	prijs per rantsoen	: 0,55 fr.
Smout	: 260 gr.	: 0,65 fr.
Rijstbloem	: 150 gr.	: 0,21 fr.
Azijn	: een deciliter	: 0,03 fr.
Zout	: 400 gr.	: 0,12 fr.

18 oktober : In de loop van de laatste dagen hebben we delen van Vlaanderen en het Noorden van Frankrijk met de steden Oostende, Tourcoing, Roubaix, Rijsel, Douai ontruimd (Duits Hoofdkwartier). In Vlaanderen hebben we Brugge, Tielt, Kortrijk ontruimd. Op 26 september was het algemeen offensief van de geallieerden aan het westelijk front begonnen.

21 oktober : Vandaag verscheen het laatste nummer van de Nieuwe Gentsche Courant. Dit werd natuurlijk niet medegedeeld door deze activistische krant.

AAN ONZE MEDEBURGERS

Aangezien er vóór den aanstaanden winter geen voldoende kolenvoorraad zal zijn om elke familie van de noodige brandstof te voorzien, heeft het Stadsbestuur besloten een

groot getal lokalen tot openbare verwarmde plaatsen in te richten.

Te dien einde doet het eenen oproep tot alle bijzonderen, handelaars, fabrikanten, eigenaars, huraars of bestuurders van privaat- of politieke lokalen, om hunne magazijnen, fabrieken, hangars, zalen en lokalen vóór 1 December aanstaande, als het kan, ter zijner beschikking te stellen.

Al deze plaatsen zouden, op kosten der stad, voor bovenaangehaald doel worden ingericht.

Deze Dienst der Openbare Verwarming staat onder toezicht eener Stedelijke Commissie, bestaande uit 12 leden, 4 van elk der drië groote partijen, waarvan de helft tot den Gemeenteraad behoort.

Deze Commissie zal, in overeenstemming met de eigenaars, huraars of bestuurders dezer verwarmde plaatsen, de orde doen handhaven en alles regelen wat den dienst medebrengt.

De lokalen zouden toegankelijk zijn voor de inwoners der gebuurte en voor de leden der maatschappij.

Zij zullen open zijn bij voorkeur gedurende de zes weekdagen, van 4 tot 8 uren.

Er zal gezorgd worden voor orde en rust, opdat de kinderen daar hun schooltaak kunnen afmaken, en meer dan waarschijnlijk voor een potje koffie, zoodat de bezoekers daar het avondmaal kunnen nemen alvorens naar huis te gaan.

Voor verdere regelingen zal de Commissie zich met de belanghebbenden verstaan.

Medeburgers,

In dezen moeilijken tijd werd nooit te vergeefs een beroep op U gedaan en wij zijn overtuigd dat allen die maar eenigzins kunnen, het Stadsbestuur in zijn hoogst menschelijk werk zullen bijstaan. Alwie dus eene overdekte plaats heeft, die voor de openbare verwarming dienstig kan worden gemaakt, wordt bij deze dringend verzocht die ter beschikking van het Stadsbestuur te willen stellen, en dit vóór 1 December aanstaande.

Wij zouden wenschen dat gij bij uw aanbod het antwoord voegdet op de volgende vragen :

Waar is uw magazijn, fabriek, hangaar of lokaal gelegen ?

Hoe groot is het ?

Hebt gij zitplaatsen ?

Welke ? Hoeveel ? Tafels ? Schragen met planken op ? Hoeveel ?

Hoe zijn de plaatsen verlicht ?

Beschikt gij over spelen ? kaarten, dominos, tric-trac, enz.

Denkt gij andere vragen te moeten stellen en te beantwoorden of bijzondere voorwaarden te willen, weest zoo goed ze te laten kennen.

Wij denken niet veel te moeten uitwijden over het nut, zelfs niet over de dringende noodzakelijkheid der inrichting van dezen openbaren verwarmingsdienst.

Bij al de rampen, smarten, weeten die den oorlog na zich sleept, is 's winters met moeder en kind zonder vuur zijn, wel het ergste.

Daarom verwachten wij een algemeen deelnemen van onze medeburgers en drukken hen op voorhand en in naam van het Stadsbestuur en van heel de bevolking onze innigste gevoelens van dankbaarheid en hoogachting uit.

Voor de stedelijke Commissie der openbare verwarming :

De Secretaris,

De Schepen,

LOD. LIEVEVROUW-COOPMAN.

E. ANSELE.

De Leden : M.M. Bontinck, De Corte, Joseph Casier, Crevaels, Léon De Smet, De Telder, gemeenteraadsleden ; Des. Cnuddle, Ferd. De Clercq, Fr. Demey, Eggermont, E. Van Swieten, J. Zenner, bijzonderen.

De Bevrijding

4 november : Alle Belgische inwoners der Stad Gent, mogen van dit oogenblik af hunne huizen niet meer verlaten. Er zal geschoten worden op iederen Belgischen inwoner die zich op straat laat zien. Dit bevel treedt in werking terzelfdertijd met zijne bekendmaking.

Der Kommandant,
(get.) von BLÜCHER, Major.

E. Anseele, Siffer, prof. Vercouillie (gemeenteraadsleden) en kanunnik de Baets, groot-vicaris, werden naar het hoofdkwartier van de Duitse legerstaf gebracht. Hier werd hun medegedeeld, dat ze verantwoordelijk zijn voor de rust en de orde in de stad. Verder deelden de Duitsers mede, dat indien de orde niet gehandhaafd bleef, tien artillerie-divisies ten oosten van de stad opgesteld, de stad zouden beschieten. De Gentse afvaardiging kon de verantwoordelijkheid niet aanvaarden. Na een zeer lange discussie stemde het Duits commando er eindelijk in toe, het uitgangsverbod te beperken van vier uur 's avonds tot acht uur 's morgens. Onmiddellijk werden de nodige maatregelen getroffen om de coöperatieve bakkerijen weer in werking te stellen.

Op aandringen van de bisschop ontruimden de Duitsers ook de observatiepost op het dak van de St.-Baafskathedraal (wat in strijd was met het volkenrecht).

Door de tussenkoms van het quatuorviraat bekwamen de dokters en een priester per parochie de toelating om tijdens de beloken uren hun zieken te bezoeken.

“Om tactische redenen, had de bezetter al onze kerkhoven doen sluiten. Deze waren immers gelegen aan de uiteinden van de Stad, waar het Belgisch leger meer en meer vooruit drong. Ten gevolge van de Spaanse griep, was de sterfte aanzienlijk en, vermits de begraafplaatsen ontoegankelijk waren, wachtten reeds meer dan honderd lijken op begrafenis. In het dodenhuis van het Burgerlijk hospitaal bevonden er zich gehele stapels; er lagen er, de ontbinding nabij, tot in enge werkmanshuizen; doodkisten werden, in afwachting, in de kerken neergezet, en sommigen begonnen zelfs hun doden ter aarde te bestellen in hun hovingen.

De toestand was hachelijk en vol gevaar voor de openbare gezondheid. Onze vier vertegenwoordigers bekwamen dat de oude buiten gebruik gestelde kerkhoven, Dendermondse steenweg en De Smetstraat, mochten heropend worden en aangewend tot tijdelijke begraafplaatsen. Juist 165 doden vonden daar eene voorlopige rustplaats” (Siffer)

De Duitsers hadden de viaducten op de spoorbaan Gent-Brussel opge-

Commission for Relief in Belgium

Provinciaal Komiteit voor
Hulp en Voeding

BROOD

Van af 2^{den} April 1916, is het broodrantsoen vastgesteld op 2 k^o 100 gr. per persoon en per week.

De brooden zullen minstens 1050 of 525 grammen moeten wegen.

Daar geen enkele afwijking van gewicht aan de bakkers toegelaten is, wordt het publiek dringend verzocht, in samenwerking met het Komiteit, te waken, dat het hem afgeleverde brood, het voorgeschreven gewicht hebbe.

Al de klachten daaromtrent, door bewijzen gestaafd, mogen aan het bureel N° 2, LAKENHALLE, gestuurd worden.

HET KOMITEIT.

Comité Provincial
de Secours & d'Alimentation

PAIN

A partir du 2 avril 1916, le rationnement est fixé à 2 k^o 100 gr. par personne et par semaine.

Les pains devront peser au moins 1050 ou 525 grammes.

Aucune tolérance n'étant accordée aux boulangers, le public est instamment prié de veiller, de concert avec le Comité, à ce que le pain, que lui est remis, présente le poids prescrit.

Toutes les réclamations à ce sujet, dûment justifiées, peuvent être adressées au bureau N° 2, Halle aux Draps.

LE COMITÉ.

blazen (Voskenslaan, Kortrijksesteenweg, Krijgslaan, Zwijnaardsesteenweg, Ottergemsesteenweg, Stropbrug) alsook al de wissels in de stations en de spoorstaven om de vijftig meter. Ze legden nu mijnen op al de bruggen en aan de sluizen om ook deze kunstwerken te vernietigen. De vernieling zou een groot gevaar voor de stad hebben opgeleverd en wel omdat al de verbindingen in de stad onmogelijk zouden worden (denken we maar even aan bevoorrading, ziekenzorg, brandbestrijding). Na lange en moeilijke onderhandelingen gaf de Duitser toe de mijnen op de Verbindingsvaart, de Coupure en de Opperschelde weg te nemen.

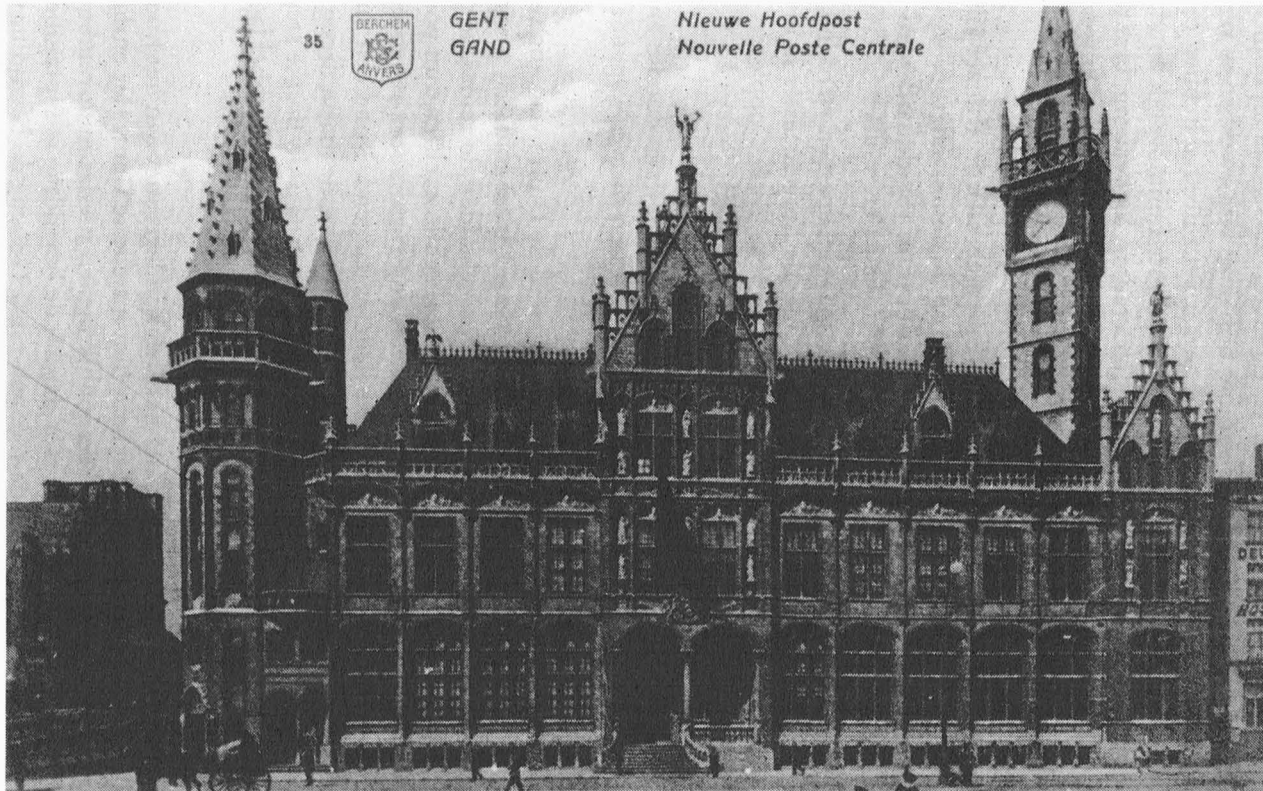
Op vrijdag 8 november rolde de Duitse burgemeester dr. Künzer zijn matten op. Het Quatuorviraat moest weer op de commandatuur verschijnen, waar hun werd medegedeeld dat het bestuur van de stad werd overgedragen aan de heren Coppieters, Siffer en Vercouillie.

Op 9 november werd de gemeenteraad samengeroepen en werd het college aangesteld : E. Anseele als dienstdoende burgemeester in afwezigheid van burgemeester Braun, C. Heynderyckx en E. Coppieters hernamen hun schepenambt en A. Van der Stegen, H. Fraeys en V. Carpentier werden als dienstdoende schepen aangesteld.

's Avonds bood de stad Gent een akelig uitzicht met zijn doodse en duistere straten, met patrouilles dronken, woeste, zwaar bewapende Duitse soldaten.

Op zondag 10 november in de namiddag werd de Duitse vlag, die sedert vier jaar aan het stadhuis wapperde, door Duitse soldaten weggenomen. De zondagavond tussen 19 en 23 uur hadden de zeldzame personen, die zich op straat waagden, de Duitse schildwachten hun posten zien verlaten. Rond middernacht trok van de Brugse poort een groep Gentenaars naar de stad patriotische liederen zingend. Rond één uur 's nachts vormde zich een stoet op de Koornmarkt, de massa droeg lampions en vlaggen en trok langs de Hoogstraat naar de Brugse steenweg. De Belgische troepen onder het bevel van generaal Drubbel lagen aan de rand van de stad.

Op woensdag 13 november deed het Belgisch leger met aan het hoofd koning Albert en koningin Elisabeth hun intrede te Gent. Het enthousiasme is niet te beschrijven. Persoonlijk menen we dat in november 1918 dit enthousiasme groter was dan bij de bevrijding in september 1944 en wel om verschillende redenen : in 1918 ging de bevrijding van Gent gepaard met de wapenstilstand, ons zegevierend leger met aan het hoofd de zo geliefde vorsten deden hun intrede te Gent, de Gentse bevolking wachtte met spanning en ongeduld op het wederzien van de duizenden

Op de foto bemerkt men de bronzen beelden, die tijdens de oorlog werden weggenomen.

Gentse soldaten en oorlogsvrijwilligers - vader of zoon, broeder of vriend, echtgenoot of verloofde, die vier jaar aan de IJzer hadden gestreden. Le Bien Public zal schrijven : "L'Entrée du Roi Albert à Gand. Le soleil de novembre ordinairement si parcimonieux de ses rayons, doit avoir su que la Capitale des Flandres attendait aujourd'hui, libre, fière et heureuse ses augustes Souverains, Leurs Majestés, le Roi Albert et la Reine Elisabeth." en verder "Journée du 13 novembre 1918 : la plus belle, la plus mémorable de l'histoire contemporaine de Gand." Aan al de huizen wapperden Belgische vlaggen. De straten langs waar het Belgisch leger zijn intrede zou doen, waren van in de vroege morgen zwart van het volk. In de straten kon geen enkel mens meer bij; in al de uitstalramen van de winkels stonden kijklustigen, al de ramen van de huizen waren vol mensen. Rond tien uur deed het leger zijn intrede met aan het hoofd koning Albert, koningin Elisabeth en prins Leopold allen te paard. De zegevierende tocht ging langs de De Smetstraat, Rabotstraat, Peperstraat, Hoogstraat, Sint-Michielsstraat, over de Koornmarkt langs de Veldstraat, Zonnestraat naar de Kouter, al waar het défilé plaats had van het 2°, 22° en 3° linieregiment, het 1° artillerie en een bataljon genie. De ganse Gentse bevolking juichte op de doortocht de vorsten en de IJzersoldaten toe. Tijdens het défilé speelde het muziekkorps marchen, het Belgisch volkslied en ook de Vlaamse Leeuw (Journal de Gand). Na het défilé hadden de vorsten een onderhoud in de Club des Nobles met markies Villalobar, ambassadeur van Spanje, Franqui, voorzitter van het Nationaal Hulpcomité, bisschop Seghers, 't Kint de Roodebeke, ondervoorzitter van de senaat, Jean de Hemptinne, Ligy en Jacques Feyerick, senatoren. Daarna werd het vorstenpaar ontvangen in de Pacificatiezaal op het stadhuis door gouverneur baron de Kerchove, graaf de Hemptinne en dienstdoende burgemeester E. Anseele. Anseele sprak de vorsten in het Nederlands toe, waarop koning Albert in het Nederlands dankte. 's Namiddags werden de vorsten door bisschop Seghers ontvangen in de Sint-Baafskathedraal. Daarna keerden de vorsten naar Loppem terug.

Enkele dagen later kwamen burgemeester E. Braun, schepen De Weert, Maurice Lippens, Albert Ceuterick (oud stafhouder), C. de Bruyne (schepen), P. Boël, Ferd. Feyerick, professors Paul Fredericq en H. Pirrenne terug uit hun ballingschap.

Reeds op 11 november had koning Albert in zijn hoofdkwartier te Loppem Paul Emile Janson en Edward Anseele ontvangen. De onmiddellijke invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht en de oprichting van een Nederlands hoger onderwijs werd besproken. Op

Gand — Le Monument Comte Oswald de Kerchove.

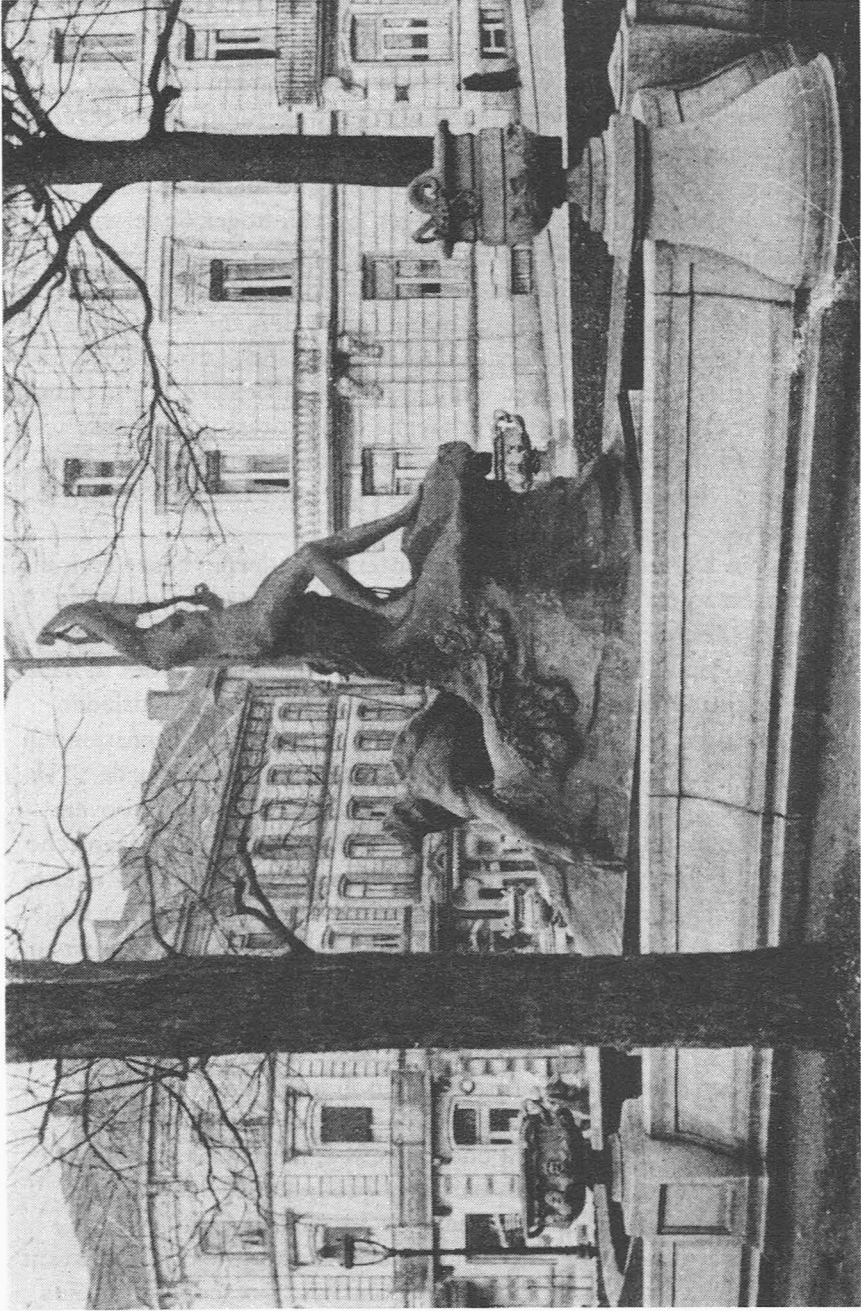
Het standbeeld Graaf Oswald de Kerchove.

21 november werd het ministerie L. Delacroix gevormd bestaande uit zes katholieken, drie liberalen en drie socialisten. Anseele werd minister van Openbare Werken. Het was een regering van nationale unie. Op 22 november deed koning Albert zijn intrede te Brussel. 's Namiddags las de koning voor het verenigd parlement de troonrede voor, waarin de voornaamste hervormingen werden opgesomd. In de regeringsverklaring voorgelezen op 28 november beloofde minister Delacroix de invoering van het algemeen stemrecht voor alle mannen van 21 jaar en erkende hij het recht van de Vlamingen op een hoger onderwijs in het Nederlands. (Luyckx blz. 295)

Op 28 november schreef *Le Bien Public* : "Le discours du trône a annoncé que le gouvernement proposerait au Parlement de créer dès à présent les assises d'une université flamande à Gand. Cette déclaration accueillie par les Chambres avec une froideur significative, a jeté l'émoi à Gand". Terwijl stafhouder L. Verhaeghe een protest publiceerde tegen de vernederlandsing van de Gentse universiteit verscheen te Gent een brochure "La question flamande jugée par un Flamand" door André Gandavus.

Het probleem werd ook tijdens een gesloten vergadering besproken in de gemeenteraad op 2 december. Na een discussie werd de volgende motie goedgekeurd : "De Duitse activisten-hoogeschool moet onmiddellijk worden afgeschaft. De bestaande hoogeschool moet in haar vooroorlogse toestand worden hersteld". 28 Gemeenteraadsleden keurden de motie goed, terwijl Vercouillie en De Vynck tegenstemden en acht leden zich onthielden. Schepen C. De Bruyne verklaarde : "Ik heb gestreden tegen alles wat gesticht werd onder en door den overweldiger. Maar ik blijf het als een misdaad beschouwen het Vlaamsche volk beroofd te houden van het middel om zich ten volle te ontwikkelen, namelijk van een volledig Vlaamsch onderwijs, van hoog tot laag". De twisten in verband met de vernederlandsing van de Gentse universiteit zullen nog jaren duren.

Met het einde van de oorlog waren echter al de problemen niet opgelost. Al vlug verschenen de Gentse kranten in hun oude vorm. La Flandre Libérale schreef op 12 november : "Nous avons volontairement cessé de paraître dès le 12 octobre 1914, jour néfaste où notre ville a été envahie par les hordes barbares que le kaiser déchu avait envoyées pour conquérir la Belgique". Le Journal de Gand schreef : "Dès aujourd'hui le Journal de Gand redevient quotidien." Deze krant verscheen tijdens de oorlog "de cette façon Gand possédait au moins un journal belge d'expression française. S'étant dégagé de toutes in-

Het standbeeld Leie en Schelde

fluences pendant la guerre le Journal de Gand continuera à suivre cette voie”.

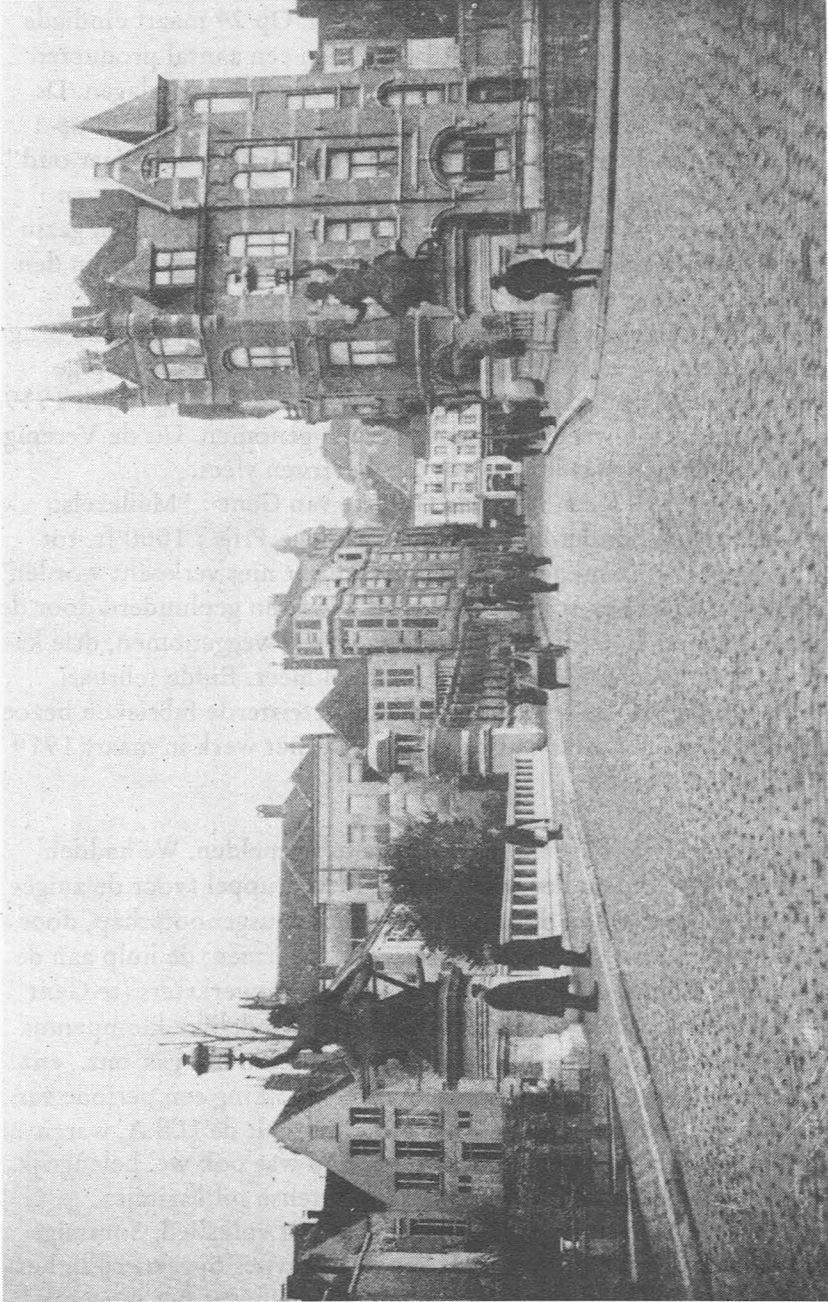
De rantsoenering zal nog een tijd voort duren. Op 24 maart eindigde de rantsoenering van het brood. Stilaan zullen een aantal producten vrij verkocht worden. Wel zijn de prijzen aanzienlijk opgeslagen. De Gazette van Gent, die tijdens de oorlog niet was verschenen en op 1 januari 1919 opnieuw verscheen met het hoofdartikel “250 jaar oud” (eerste nummer verscheen op 1.1.1667) zal op 9.8.1919 schrijven : “De levensduurte is zo danig dat een huisvader, die alleen een gezin van drie of vier kinderen te onderhouden heeft, er niet moet aan denken een stukje vlees te kopen”.

Onmiddellijk werd begonnen met de opruiming van de vernielde bruggen en viaducten. Aan het Sint-Pietersstation werd een voorlopige spoorbaan gelegd op de begane grond voor het station. Op 1 juli 1919 kon het Zuidstation weer in gebruik worden genomen. Uit de Verenigde Staten werd heel wat ingevoerd, o.a. bevroren vlees.

Op 13 januari 1919 lezen we in de Gazette van Gent : “Muilezels. Deze week zullen honderd muilezels aankomen. Prijs : 1000 fr. tot 1200 fr. Deze dieren mogen gedurende een jaar niet verkocht worden”. De fabrieken lagen nog stil en wel omdat ze waren geplunderd door de bezetter : riemen en elektrische motoren waren weggenomen, drie katoenfabrieken hadden zelfs geen stoomketel meer. Einde februari 1919 zal koning Albert te Gent een aantal geteisterde fabrieken bezoeken. De vlasfabriek Casier was de eerste waar het werk in maart 1919 kon hernomen worden.

In deze bijdrage was het onmogelijk alles te vermelden. We hadden nog kunnen vermelden; het Werk van de Melkdruppel (voor de zuigelingen), de hulp verleend door het Sint-Vincentiusgenootschap, door de Zusters van Liefde, door de Zusters van de Armen, de hulp aan de werkloze kunstenaars, het werk Hulp aan de kantwerksters (te Gent een vijftigtal, voor Oost-Vlaanderen 1745), de stedelijke klompenmakerij, het gebrek aan kolen en de rantsoenering van het gas, enz., enz. De periode 1914-1918 was voor de Gentse bevolking een periode van koude, honger, ellende, ziekte. Zonder de hulp uit de U.S.A. waren duizenden gestorven; de invoer uit Nederland was ook wel belangrijk. Maar 1914-1918 was ook een periode van intense solidariteit.

De oorlog vond natuurlijk zijn weerklank in het volkslied. Sommige liederen werden na de oorlog gezongen in de revues opgevoerd in het circus. Dank zij de medewerking van enkele leden was het mogelijk enige teksten te verzamelen. Het gekendste en meest gezongen lied was

De Verlorenkostbrug

natuurlijk Tipperary.

TIPPERARY

Bij het binnentreden der gevierde alliés,
Vergat men het verleden en men danste als bébés.
Scheef, recht, kreupel en mank,
't Was allemaal op zijne gang.
En ja, voortdurend hoorde men den zang :

Refrain :

Jij nie mee zijn kleintse,
Mee zijn blekske aan zijn gat.
De keizer hee één beintsje
In neus en kelegat.
Nu zit hij op zijn gat,
Want hij hee inderdaed,
Ne grute lek al in zijn uge gat (gehad).

De keizer mee zijn pinne,
Mee zijn kruisen en galons,
Die sprak : wij moeten winnen
Want de God die es mee ons.
Maar God, den heiligen Man,
Trok hem daer niets van aan,
Hij vaagdigde hij daer wel zijn botten aan.

Refrain :

It's a long way to Tipperary,
It's a long way, toebak.
Aan den IJzer krijgt den keizer
Op zijnen grijzen frak.
Schotsen, Amerikanen, Fransosen, Engelsmans,
En de dappre Belgen hen (hebben) hem daar geduimd; (of :
(gelapt).
De grote arend werd daar gepluimd. (of : gepakt)

Over de klompen zong men :

Dames en Hieren,
Mij ziet gij nu altijd floreren,
Mee mijn kloefkens aan.

De beelden Nijverheid en Zeevaart op de Verlorenkostbrug

't es nie veur te stoefen,
Maer 'k draege altijd
Mijn nieuwe kloefkens
Van 't comiteit.

Sommige mensen naaiden tijdens de oorlog zandzakjes (vaderlander-
kens) voor de bezetter. Dit werd niet graag gezien door de bevolking.
En na de oorlog klonk het :

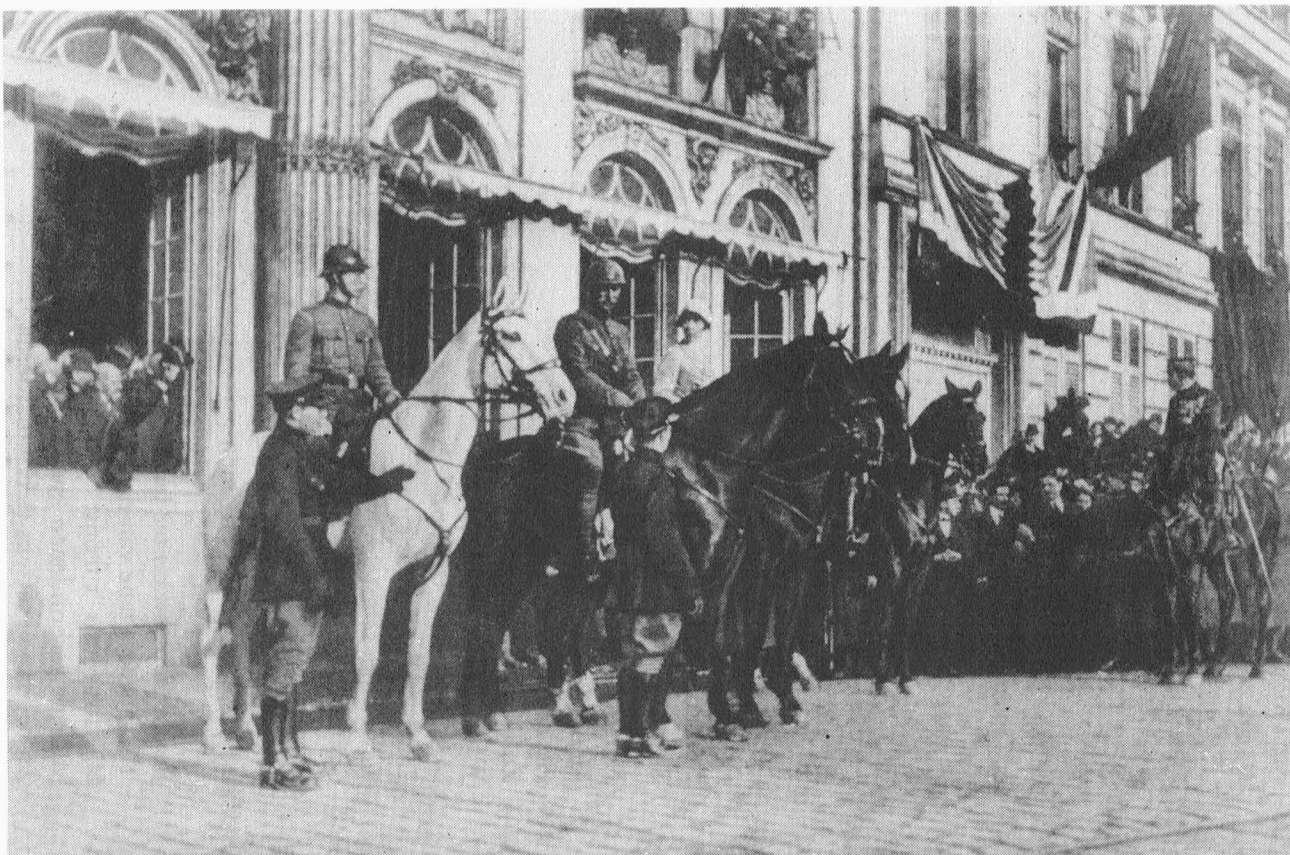
't Zijn de dieje die de zakskens naaien,
't Zijn de dieje diên ons land verraaien.
En de verbondenen die hèn 't gezeid:
Dan ze Gent ne mier en zulle spaeren
Veur al de dieje dien de zakskens naaien.
Lafaards, lafaards van Gent
Daarom zijn zij gekend.

Met de bezetter werd ook gespot.

Den zondag op de Keiter,
Stond daer nen commandant.
Nen echten ijzerbijter,
Mee zijnen adjudant,
Hij dee ze daer marcheren,
Zelfs nen paradestap.
Want al die ewe peeren
Marcheren veel te slap.
Duitse lire, g'hettet girre.
Keizerlijke schoteldoek,
Gij moet zwirre u te wirre
Hier in België zijnen hoek.

Over de Duitse zeppelin zong men :

Boven Gent kwam ter iene zeppelin
't Was weere iene van de Duitsers.
Hij vloog naar 't front;
Maar de verbondenen kwamen ter stond.
Zij begonnen seffens te bombarderen.
Hij vloog ien en weere.
En als hij kwam weere,

Koning Albert, koningin Elisabeth en prins Leopold op de Kouter te Gent op 13 november 1918

Was hij giel (geheel) vermassacreerd.
En den Duitsman die es zu opgewonden,
Omdat hij niet geraakt was in Londen.
Maar 't was de gruuftste,
En hij was er aen,
Hij es gevallen op sint Amand.

Het verbod van de bezetter Belgische strikjes te dragen kon geen genade vinden.

Overlaetst al in de Vlaenderstraete,
Kwam er iene Duitsman mee zijn pinne.
Hij die zei : Wa zijde gij van zinne ?
Doe da streksken af
Of 'k draai u binnen.
Da strekske af, meniere,
Da doe ik nimmermier.
Mijn vaderland verachten,
Waer zijn toch uw gedachten.

Wat herinnert ons thans te Gent nog aan de eerste wereldoorlog ?
Reeds op 2 december 1918 besloot de gemeenteraad een aantal straatnamen te wijzigen en een naam te geven, die herinnert aan de oorlog : Bevrijdingslaan (langs waar de Belgische troepen de stad zijn ingekomen), Martelaarslaan, IJzerlaan, Wilsonplein, Frankrijkplein, Groot-Brittaniëlaan; later kwamen er nog bij Offerlaan en Opgeëistenlaan. In de verschillende wijken van de stad werden door de buurtedekeningen herdenkingsplaten met de namen van de gesneuvelde soldaten en van de overige oorlogsslachtoffers aangebracht, terwijl het Oord van de Gefusilleerden herinnert aan de door de Duitsers terechtgestelde burgers. Op het groot kerkhof zijn honderden graven van gesneuvelde Belgische en gealliëerde soldaten en verschillende oorlogsmonumenten. Op verschillende plaatsen in de stad werden Duitse kanonnen als oorlogstroof opgesteld (twee op het Maria Hendrikaplein, drie op het Emiel Braunplein, een in de Cataloniëstraat, een op het Sint-Baafsplein, vijf in het Park, een aan het Geeraard Duivelsteen en een op de Parklaan). De Belgische burger is echter geen militarist en de kanonnen zijn al zeer lang verdwenen. We kunnen nog de jaarlijkse stoet op een november naar het kerkhof vermelden, al waar een dodenhuide plaats heeft en de jaarlijkse plechtigheid op de Kouter met een optocht naar het standbeeld van koning Albert op 11 november. Ook in sommige

Op maandag elfden November 1918, hebben de
leger der Verbondene Staten de stad Gent van de Duitſche
heerschappij verlost.

Op woensdag dertienden November, deed Zijne
Majesteit Koning Albert, met hare Majesteit
Koningin Elisabeth en Zijne Koninklijke Hoogheid
prins Leopold, aan het hoofd van het dapper en zegen-
vierend Belgisch leger zijne intrede in de stad Gent.

H. H. M. M. de Koning en de Koningin, door
Z. H. H. prins Leopold vergezeld, verzeerden om 1 uur
met een bezoek het Stadhuys alwaat zij door het Gemeen-
tebestuur, in aanwezigheid van de geconstitueerde overheden
jubelend verwelkomd werden.

Handteekeningen:

Albert

Elisabeth

Leopold van België.

De Burgermeester

De Gemeenteraad

De Gemeenteraad

De Gemeenteraad

De Gemeenteraad

De Stadarchivaris

De Gemeentesecretaris

De Gemeenteraad

(Figuur hiernaast)

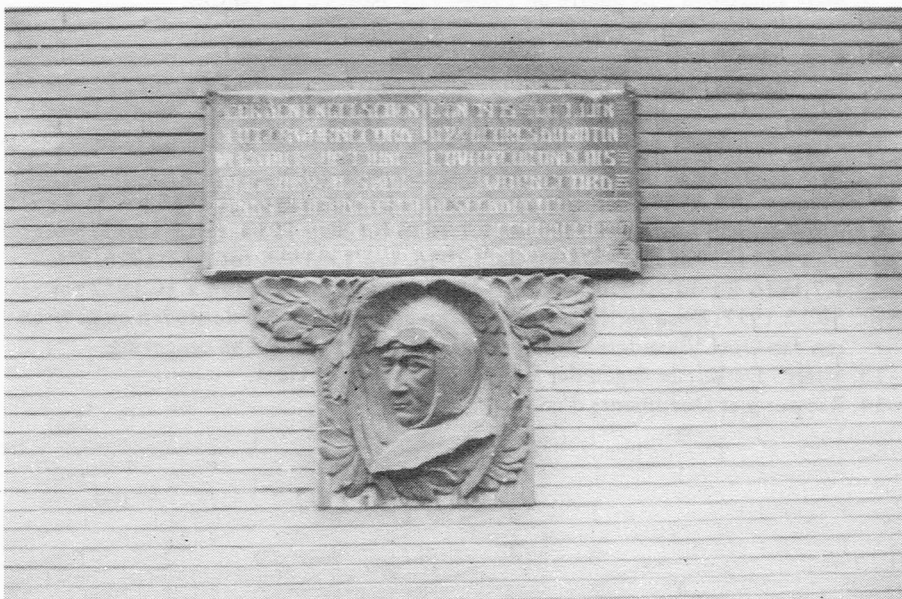
Gulden bladzijde ter herinnering aan de intrede van de Belgische Vorsten te Gent op 13 november 1918.

De handtekeningen zijn : koning Albert, koningin Elisabeth, prins Leopold, V. Fris; stadsarchivaris, E. Anseele : d.d, burgemeester, de schepenen Heyndryckx, Coppieters, A. Van der Stegen, V. Carpentier en Fraeys, en de stadsarchivaris De Bruycker.

---

scholen te Gent werd een herdenkingsplaat aangebracht met de namen van de gesneuvelde leraars en oud-leerlingen van de school, terwijl het standbeeld Pro Patria herinnert aan de offerdood van leraars en oud-leerlingen van het atheneum. De bronzen gedenkplaat aan een huis op de Kortrijksesteenweg herinnert aan de Engelse verpleegster Edith Cavell, die door de Duitsers werd gefusilleerd. Een andere gedenkplaat op de gevel van de school O.L. Vrouw Visitatie in de Gentstraat herinnert aan het neerschieten van een Duitse zeppelin door de Engelse vlieger Warneford op 7 juni 1915. Op het gemeentekerkhof staat het monument opgericht door de Duitsers voor de gesneuvelde bemanning van hun zeppelin.

De oorlog had nog een ander gevolg. Na de twisten tussen katholieken en liberalen in verband met de kerkhoven en na de aanleg van het gemeentelijk kerkhof, dat niet door de geestelijke overheid werd gewijd,

Gedenkplaat Warneford

werden de begrafenissen op dit kerkhof niet door een priester vergezeld. Dit betekent natuurlijk niet, dat de personen, die op het nieuw kerkhof ter aarde werden gesteld, burgerlijk begraven werden. Enkel, dat na de kerkelijke dienst, de priester de begrafenis niet vergezeld naar het kerkhof. Vele katholieken lieten zich dan ook te Mariakerke of te Sint-Amandsberg begraven. Op 24 juli 1919 verscheen een schrijven van bisschop Seghers : "Aangezien op het gemeentekerkhof van Gent overblijfselen rusten van een aantal onzer gesneuvelde soldaten besluiten Wij : voortaan zullen op gemeld kerkhof de kristelijke lijkplechtigheden mogen gedaan worden en zullen de priesters de lijken mogen vergezellen en het graf wijden".

M. STEELS

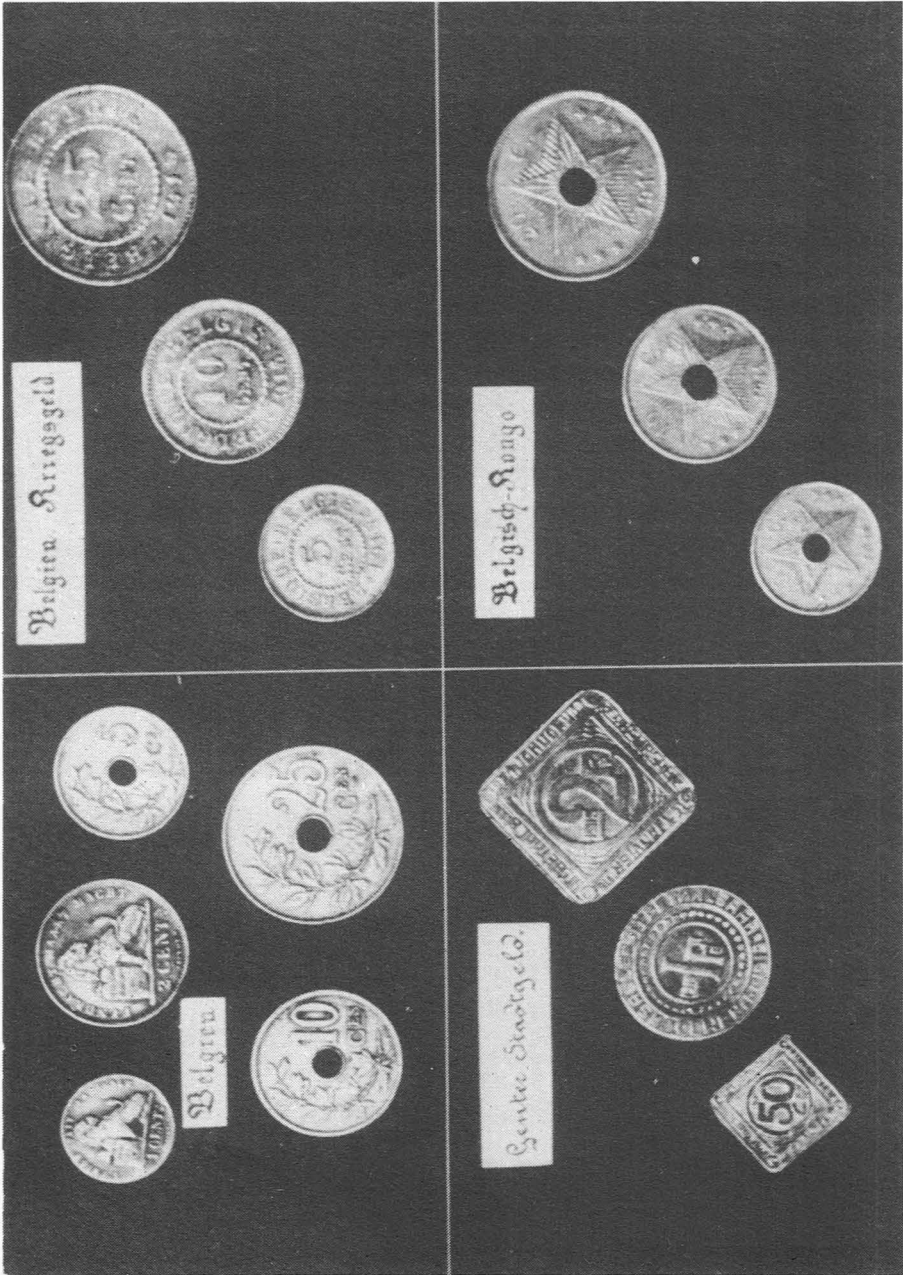
BRONNEN

1. Gemeentebladen van de stad Gent. (1914 tot en met 1919)
2. Jaarverslagen van de stad Gent (idem)
3. Ville de Gand. Oeuvres philanthropiques et de dévouement créées pendant la 1° année de la guerre. (3.8.1914-1915)
4. Croix-Verte de Belgique. 1914-1919
5. S.A.G. : Reeks 0 39 (17 dozen)
6. Verzameling der officiële bekendmakingen tijdens de oorlog in Gent en omgeving. (12 oktober 1914-31 juli 1915)
7. Marc Baertsoen : La guerre de 1914-1918, Notes d'un gantois.
8. Opgeëischten van Gent. (B.R.U.G. 172 N46)
9. Kriegsalbum von Gent.
10. Ch. Van den Gheyn : L'agneau mystique sous l'occupation à Gand.
11. Al de Gentse kranten van de periode 1914-1918.
12. Comité national de secours et d'alimentation. Rapport de comité provincial. (B.R.U.G. : G 10 122). We konden de volgende delen raadplegen : van oprichting tot 28.1.1915, van 29.1.1915 tot 25.2.1915, van 25.2.1915 tot 31.3.1915, van 1.4.1915 tot 30.6.1915, van 1.7.1915 tot 30.9.1915, van 1.10.1915 tot 31.12.1915, van 1.1.1916 tot 31.3.1916, van 1.4.1916 tot 30.6.1916, van 1.7.1916 tot 30.9.1916, van 1.10.1915 tot 31.12.1916, van 1.10.1917 tot 30.12.1917. Deze verslagen verstrekken gegevens over al de steden en gemeenten van Oost-Vlaanderen, als ook over Tielt en Beernem en omgeving.
13. Siffer : De laatste dagen der Duitse bezetting te Gent.
14. Rapports et Documents d'enquête.

IETS OVER DE UITGIFTE VAN OORLOGSGELD

De Eerste Wereldoorlog was maar enkele dagen aan de gang of de Overheid zag zich genoopt hulpgeld onder de vorm van bankbiljetten (en later van geldstukken) in omloop te brengen. Belgische briefjes van 1000 F en 20 F waren opgesmukt met een portret van Rubens, de briefjes van 100 F, 5 F, z F en 1 F met dat van koningin Louise-Marie.

Weldra zouden de gemeenten die evenals het land met een steeds groter wordende muntinkrimping af te rekenen hadden, overgaan tot het uitgeven van zg. kassabons, die slechts lokaal geldig waren. Grotere steden als Brussel, Luik, Brugge en Oostende vonden in het briefjes drukken ijverige concurrenten in minder grote steden en gemeenten : Dinant, Lambermont, Marke, Merksplas, Moeskroen, Wenduine, om maar enkele plaatsen te noemen.

Het spreekt vanzelf dat Gent zich in dat drukken niet onbetuigd kon of wilde laten. Reeds op 9 nov. 1914 werd bij gemeentebesluit het uitgeven van oorlogsgeld in het vooruitzicht gesteld. Om in de loop van 1915 tot de actie over te gaan. Twee verschillende typen van briefjes zagen aldus het levenslicht, een getekend door Braemt (?) en een gedrukt (?) door J. Verschuere Antwerpen-Brussel. Beide typen dragen de handtekening van burgemeester Braun, schepen Anseele en stadssecretaris De Bruycker en zouden geldig zijn vanaf 1 jan. 1916. De Braemt-briefjes hebben een rectozijde die versierd mag genoemd worden. Die zijde draagt een Franse tekst behalve de hoofding STAD GENT en een reeksnummer. De versozijde is volledig tweetalig en mist het reeksnummer. Waardoor nog al eens aangetoond werd dat al de Gentenaars niet gelijk waren voor de wet.

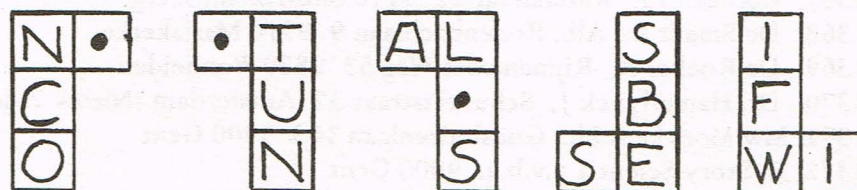
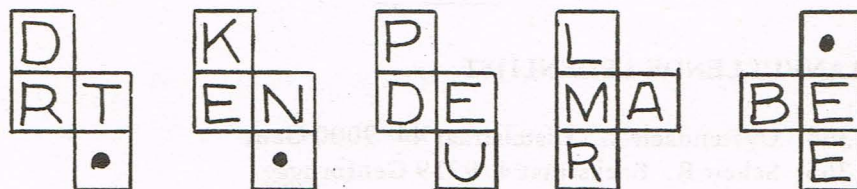
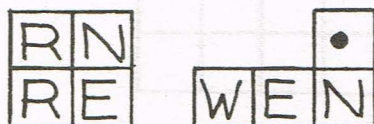
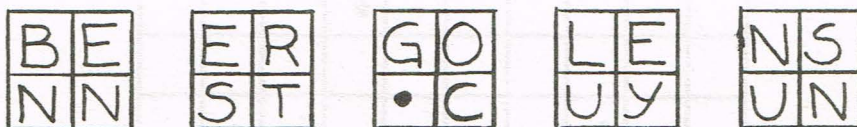
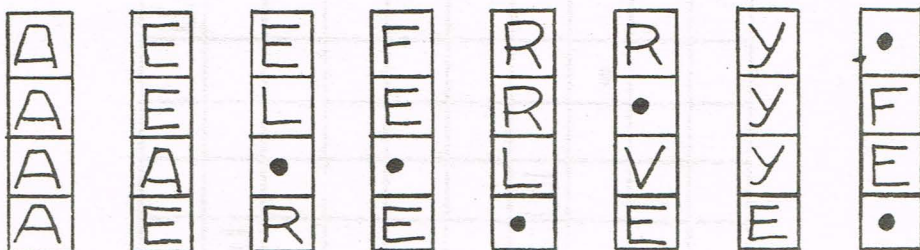
De Verschuere-briefjes vallen beter mee. Voor- en achterzijden vertonen hetzelfde silhouet met dien verstande dat alleen de Franse kant van een reeksnummer voorzien is.

Aan de uitgifte van deze briefjes is een "petite histoire" verbonden, dat ongetwijfeld weinig bekend is. Die uitgifte is niettegenstaande de oorlogsdagen gepaard gegaan met een luisterrijk intermezzo. De burgemeester en de schepenen trakteerden zichzelf met ijvere spoed op een klein album waarin de 3 soorten briefjes : van 100 F, van 20 F en van 5 F gedrukt op van de fijnste zijde geplakt waren. Uiteraarde van iedere waarde de afbeelding van de voor- en de achterzijde van de briefjes. Vanzelfsprekend zonder de aanbrengeing van enig reeksnummer. Ik vraag mij af in welke openbare of private verzamelingen dat klein aantal precieuzen documenten na ruim een halve eeuw nog kunnen aange-toond worden.

V.W.

PUZZEL 1978

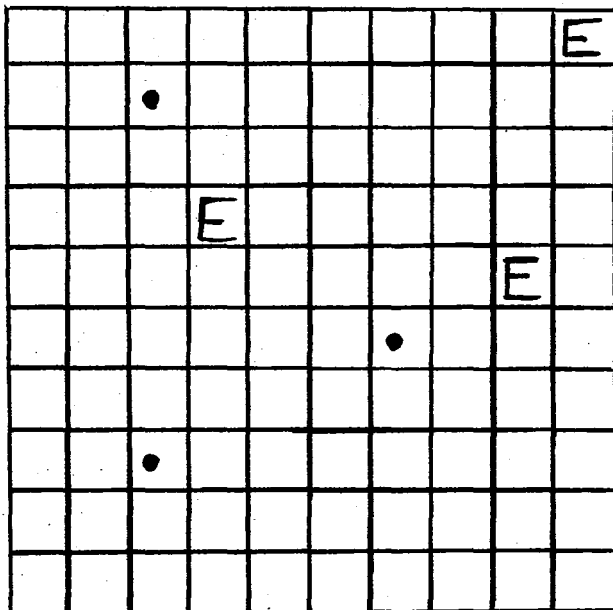
Onze quizmaster had in een rooster bestaande uit 100 vierkante vakjes de namen geschreven van 15 personages die we tegenkomen (de namen, niet de personages) op evenveel straatnaamborden. Een boze plaaggeest sneed achter de rug van de meester het rooster in 25 stukjes en schudde ze goed dooreen denkend dat de man de aldus ontstane legpuzzel niet zou kunnen terecht brengen. Een foute berekening natuurlijk.

Welke lezer(es) doet het de meester na ? Om hem of haar op dreef te brengen geven we de plaats aan van 3 letters E en van 3 scheidingspunten.

De amateurs doen best de 25 legstukjes op een blad stevig papier te kopiëren en uit te knippen. Let wel op dat voorzetsels en lidwoorden achterwege werden gelaten. Dus niet Van de Velde maar Velde.

Wie bezorgt het lijstje met de 15 namen aan G.T. ? Vanzelfsprekend vóór 1 januari '79 !

AANVULLENDE LEDENLIJST

- 1364. Uyttendaele G. Distelstraat 44 9000 Gent
- 1365. Scheir R. Beekstraat 4 9219 Gentbrugge
- 1366. Geirnaert P. Kortrijksesteenweg 385 9000 Gent
- 1367. Cooman Fr. Waterstraat 22 9110 Sint-Amandsberg
- 1368. De Smedt E. Alb. Rodenbachlaan 9 9910 Mariakerke
- 1369. De Rocker R. Rijmenamse Weg 53 2820 Bonheiden
- 1370. Dr. Hamerlynck J. Schubertstraat 32 Amsterdam (Nieuw Zuid)
- 1371. Mw Moeykens Ph. Godshuizenlaan 163 9000 Gent
- 1372. E. Story-Scientia p.v.b.a. 9000 Gent

1373. De Meyer L. Coupure Links I 9000 Gent
 1374. Mw Wieme A. Onderbergen 79 9000 Gent
 1375. Semal Pr. Sint-Jozefstraat 13 9220 Merelbeke
 1376. De Veirman J. Steendam 76 K 9000 Gent
 1377. Mw Symons Ch. Frère-Orbanlaan 252 9000 Gent
 1378. Meert Fr. Godshuizenstraat 64 9110 Sint-Amandsberg
 1379. Van Aerde R. Bouwmeesterstraat 79 9110 Sint-Amandsberg

---

STEUNFONDS 1978

Generale Bankmaatschappij 1000 fr. - H. Collumbien 500 fr. - J. Van Bockstaele, J. De Backer, M. Buysse, Dr. H. Depoorter 300 fr. - Mej. R. De Porre, Ir. A. J. Impens, A. Acke, Dr. A. Mathys, J. De Somme, Dr. L. De Vos, M. Cambier, H. Janssens, P. Van Eeckhaut 200 fr. - A. Hellinck 150 fr. - H. De Schryver, A. De Baets, Th. De Smet, Mw Den Dooven, P. De Meunynck, Mw Zaman-Libijn, R. Verbeke, L. De Rammelaere, G. De Backer, P. De Caluwé, L. Elderweirt, J.-P. Van Aerde, J. D'hont, H. De Graeve, J.-F. Leten, Mej. F. Nuyttens, Ch. Van Hecke, Mw De Vogelaere-De Groote E., A. Baert, J. Koninckx, Mw Wwe L. Matthys, R. De Rocker 100 fr. - E.P.P. De Pue, G. Fortie, F. Louwers, R. De Geyter, C. Block, R. Van Damme, G. Langie, J. Heldens, Mw Allaey-D'Hooge 50 fr. - W. Deschoolmeester 20 fr.

BESCHERMLEDEN 1978

Mw De Staute-De Loore 2000 fr.

STEUNENDE LEDEN 1978

Franklin Goethals	500 fr.	Willy Minnebo	500 fr.
Lucien Roegiers	500 fr.	Anne Cocriamont	500 fr.
Francis Leys	500 fr.	Paul De Coninck	500 fr.
Kredietbank Gent	500 fr.	Francine Peleman	500 fr.
Henri Brasseur	500 fr.	Noordstarfonds v.z.w.	500 fr.
Jean Tytgat	500 fr.	Marcella Cottinie	500 fr.

INHOUDSTAFEL 1978

65 Jaar geleden opende de Gentse Wereldtentoonstelling haar deuren	51, 246
Gent in 1858	3
Gent in 1859	107
Gent in 1860	150
Gent in 1861	199
Te Gent tijdens de oorlog 1914-1918	257
Gentse stads- en binnenhuisgezichten in functie van de adreskaart	17
De St.-Pieterskapel in de St.-Amandstraat te Gent	38
Het Lakenmetershuis	46
Hoe kunstwerken van Gentse schilders in Mexico kwamen	101
Drie vergeten Gentenaars voor een wijl uit het vergeetboek gehaald	124
Een nieuw liedt van de moordadighe feyten gecommiteert door Adriaen de Jode binnen de stede van Ghendt	127
Kruisboogtoernooi van de drie zustersteden	132
Jean-Baptiste en Auguste Van Lokeren	141
De bende van Smeerop	145
Gentsche Kinderspelen	146
Schoolmeester Jan Deruelle alias Sander den Oliekoek	170
Het Wenemaersgodshuis	181
De gebroeders Van de Velde	189
Straatnamen	193, 250
Hoe Gent precies 300 jaar geleden door het oog van een naald kroop	221
Bibliografie	42, 102, 144, 194, 251
Vraag en Antwoord	44, 145
Te Gent	43, 103, 143, 194, 248
Aanvullende Ledenlijst	45, 104, 148, 195, 252, 316